

Biblicum

– tidskrift för biblisk tro och forskning

Nr 3 2016 Årg. 80

- Luthers reformatoriska genombrott
- Skiljemuren enligt Ef 2:11-18 • Är Paulus en förvanskare?
- Uppenbarelsebokens tolkning • Vad menas med Yam-suf?

INNEHÅLL

Redaktionellt	97
Luthers reformatoriska genombrott. Lars Borgström	98
Skiljemuren är riven – Ef 2:11-18. Stefan Hedkvist	107
Vem har rätt – Gud eller bibelkritikerna? SE	112
Var ägde det rum? SE	116
<i>Frågor och svar</i>	121
<i>Bibelarkeologi</i>	127
<i>Utblick över samtiden</i>	129
<i>Litteratur</i>	132
<i>Gåvoredovisning</i>	145

BIBLICUM – tidskrift för biblisk tro och forskning

Ansvarig utgivare: Stefan Hedkvist

Redaktör: Seth Erlandsson

Redaktionskommitté: Seth Erlandsson, Stefan Hedkvist, Egil Edvardsen, Ola Österbacka och för layout mm Kjell Petter Bakken.

Tidskriften utkommer med fyra nummer per år.

Prenumerationspris: 250 svenska kr (stud. 150 kr)

Prenumeranter i Norge: 290 norska kr (stud. 200 NOK)

Prenumeranter i Danmark: 270 danska kr (stud. 190 DKK)

Prenumeranter i Finland och övriga Europa: 36 Euro (stud. 25 EUR)

Våra portokostnader för fyra nummer (som är inkluderat i pren. priset) är f.n.:

Inom Sverige 26 kronor, utanför Sverige minst 96 kronor.

Prenumerationer och gåvor betalas till Handelsbanken med följande IBAN-nummer:

IBAN: SE34 6000 0000 0003 0532 0718 (efter SE34 följer sålunda fem siffergrupper med fyra siffror i varje grupp). Vårt bankkonto: Handelsbanken, clearing: 6806, kontonummer 305 320 718 . **BIC/SWIFT: HANDSESS** behöver anges för betalningar utanför Sverige.

I Sverige kan även fortsättningsvis vårt bankgiro 251-4701 användas.

I Norge finns kontot DnB NOR 7877.08.15400 ännu en tid men kommer så småningom att avvecklas.

Tidskriftens och bokförlagets expedition:

Biblicum, Hantverkaregatan 8 B, SE-341 36 Ljungby.

E-mail: biblicum@biblicum.se Biblicums webbutik: forlag.biblicum.se

Redaktionens adress:

Seth Erlandsson, Vitmåragatan 9 B, SE-722 26 Västerås

E-mail: seth.erlandsson@tele2.se

Glöm inte anmäla adressändring till expeditionen!

BIBLICUM

tidskrift för biblisk tro och forskning

3/2016

REDAKTIONELLT

Någon har tyckt att det varit för långa artiklar i tidskriften på sista tiden. Därför försöker vi bättra oss med flera korta artiklar. I detta nummer berörs bl a följande frågor: Vem eggade David, Gud eller Satan? Kan Gud ångra sig? Var låg tvillingstäderna Betel och Ai? Vad menas med Yam-suf? Vad menar Jesus med att vi ska ”hata” far och mor? Har människan en själ och vad händer efter döden? Var David och Salomo bara mytologiska ledare?

Följande frågor besvaras lite utförligare: Har Paulus förvanskat kristendomen? Vad menar han med att Kristus har rivit skiljemuren? När upptäckte Luther det rena evangeliet? Hur ska Uppenbarelseboken tolkas?

Välkommen på nytt in i Bibelns rika värld!

Red.

Luthers reformatoriska genombrott

av Lars Borgström

Med anledning av den lutherska reformationens 500-årsjubileum 2017 kommer tidskriften att publicera artiklar om Luther och reformationen med början i detta nummer.

I skrivande stund förbereder sig delar av kristenheten att fira 500-årsjubileet av reformationen. Den 31 oktober 1517 offentliggjorde Martin Luther sina 95 teser mot missbruk inom den romersk-katolska kyrkan gällande avlatshandeln. Denna händelse brukar räknas som startskottet för reformationen, som så genomgripande förändrade såväl kyrka som kultur och samhälle. Men egentligen, som vi ska se i denna artikel, hade Luther vid det tillfället ännu inte fått sitt reformatoriska genombrott. Hans andliga insikt i evangeliet skulle låta vänta på sig ytterligare något år eller två.

Det har framförts olika slags förklaringar till varför reformationen inträffade på 1500-talet. Skilda historiska förhållanden av ekonomisk, politisk, kulturell och sociologisk art har lyfts fram. Sådana faktorer har sin givna roll att spela i historiska händelseförlopp, och så var fallet även då det gäller reformationen. Som betydelsefullt kan nämnas den framväxande borgerliga medelklassens kamp för att bryta upp feodal-samhället, nationalstaternas intresse att frigöra sig från påvekyrkan och humanismens uppmaning att återgå till källorna (*ad fontes!*), i kyrkans fall till Bibelns hebreiska och grekiska grundtexter. När man ingående studerar reformationen – dess förhistoria, utbrott och vidare förlopp – är det ändå så att man, trots alla ovanstående bidragande orsaker, måste konstatera att reformationen till sist ändå främst handlar om en man och hans andliga kamp. En modern kyrkohistoriker, Graham Tomlin,

skriver: "Ändå är och förblir reformationen framförallt en rörelse som sattes igång av unika individer [...] Och Luther, som var den främste av dessa personer, förtjänar att studeras även i vår tid" (Tomlin, *Luther och hans värld*, Cordia 2007, s 8). Kanske är reformationen det allra tydligaste efterapostoliska exemplet på vilken roll personer och deras idéer spelar i historien.

Om nu reformationen framför allt handlar om Martin Luther och hans andliga kamp och utveckling, är det förstås av särskilt intresse att studera hans andliga genombrott. När och var ägde det rum? Vi återkommer till det nedan, här ska först sägas något kort om innehållet i hans upptäckt.

Innehållet i Luthers reformatoriska genombrott

Någonting som länge hade plågat Luther var talet om Guds rättfärdighet. Han trodde till en början att Guds rättfärdighet är en norm, Guds lag, som människan måste leva upp till genom goda gärningar, sedlig vandel o.s.v. för att inte bli bestraffad av Guds rättvisa dom. I hemlighet gick han omkring och bar på ett hat emot Gud som ställde så höga krav att han, Luther, inte kunde leva upp till dem. Men så förstod han plötsligt att Guds rättfärdighet innebär en gåva, en redan färdig, himmelsk rättfärdighet, Kristi rättfärdighet, som syndaren fritt och för intet får ikläda sig genom tron. I Rom. 1:17 står det att den rättfärdige ska leva av tro och Luther förstod nu att det är genom tron på Kristus människan blir frälst och salig, inte genom sina gärningar. När Luther med egna ord, i förordet till den samlade utgåvan av hans latinska skrifter 1545, beskriver sitt reformatoriska genombrott, gör han det på följande vis:

Men jag insåg att hur oförvitligt jag än levde som munk, var jag likväl en syndare inför Gud. Därför hade jag ett mycket oroligt samvete. Jag älskade inte den "rättfärdige Guden", som straffar syndarna, nej, jag hatade honom.

Så rasade jag i mitt onda och oroade samvete. Likväl klappade jag våldsamt på hos Paulus på detta ställe, då jag hade en brännande törst efter att få veta vad Paulus menade. Medan jag dag och natt tänkte på detta, gav jag slutligen genom Guds nåd akt på sammanhanget, nämligen "I detta uppenbaras Guds rättfärdighet, som det står skrivet: Den rättfärdige ska leva av tro." Då började jag förstå, att "Guds rättfärdighet" är den, genom vilken "den rättfärdige" genom Guds gåva ska leva, nämligen genom tron, och att

detta är meningen: genom evangelium uppenbaras "Guds rättfärdighet", nämligen den passiva, genom vilken den barmhärtige Guden gör oss rättfärdiga genom tron, som det står skrivet: "Den rättfärdige ska leva av tro." Här upplevde jag att jag var helt och hållet född på nytt och hade gått in i själva paradiset genom öppna portar... Med lika stort hat som jag förut hade hatat ordet "Guds rättfärdighet", med lika stor kärlek prisade jag nu detta ord som det allra käraste för mig. Så blev detta ställe hos Paulus i sanning paradiset port för mig (WA 54:185,12ff).

Tidpunkten för Luthers reformatoriska genombrott

Egendomligt nog förekommer det vitt skilda uppgifter inom forskningen om när Luther fick sina ögon öppnade för evangeliet, från vilken tidpunkt i hans liv man kan tala om den *reformatoriske* Luther. Många forskare förlägger tidpunkten till 1513, då Luther höll sin första Romarbrevsföreläsning. Allmänt kan sägas att dessa forskare är antikonfessionella och vill finna likheter mellan luthersk och romersk-katolsk teologi, liksom de vill slå in en kil mellan Luthers och de lutherska bekännelse-skrifternas teologi. I Luthers skrifter från 1513 och fem år framåt finner de många yttranden som inte är samstämmiga med den lutherska bekännelsen. Genom att datera Luthers reformatoriska genombrott så pass tidigt som 1513 kan de kalla dessa yttranden för avfattade av den reformatoriske Luther och därmed betrakta bekännelseskrifternas teologi – vilken markant skiljer sig från dessa tidiga Luthers skrifter – som en senare ursparning eller avvikelse från det "äktlutherska".

Andra forskare förlägger istället Luthers upptäckt av evangeliet till 1518 eller 1519. En teologisk analys av Luthers skrifter ger vid handen att det är först vid denna tidpunkt Luther nått fram till det han själv betecknar som den artikel med vilken kyrkan står eller faller (*articulus stantis et cadentis ecclesiae*): rättfärdiggörelse genom tron allena. Ända fram till denna tid, alltså även *efter* uppspikandet av de nittiofem teserna 1517, hade Luther räknat med rättfärdigheten som något *inom* människan, nämligen hennes av Guds nåd förnyade, helgade natur. Eftersom det reformatoriska genombrottets innehåll var just upptäckten att Gud *skänker* rättfärdighet för intet, av nåd allena, genom tron på Kristus, pekar den teologiska analysen av Luthers skrifter mot den senare dateringen, alltså snarare mot slutet av 1510-talet än mot dess början.

Men har då aldrig Luther själv uttalat sig om när denna betydelse-

fulla händelse ägde rum? Kan vi inte genom något hans eget vittnesbörd bestämma tidpunkten för hans andliga genombrott? Luther har förvisso talat om när han fick klarhet i evangeliet. I ovan nämnda förord till utgåvan av hans samlade latinska skrifter 1545 skrev han nämligen följande i förordet:

Emellertid hade jag det året [1519] på nytt börjat utlägga Psaltaren, i förtröstan på att jag var mera övad efter att i undervisningen ha behandlat Pauli brev till romarna, Pauli brev till galaterna och det brev, som är riktat till hebreerna. Jag hade verkligen med brinnande begär traktat efter att förstå Paulus i Romarbrevet. Det var inte mitt hjärtas kyla, som stod hindrande i vägen för mig utan bara det enda ordet, som står i kap. 1:17: "I detta uppenbaras Guds rättfärdighet." Jag hatade nämligen detta ord "Guds rättfärdighet", eftersom jag genom alla kyrkolärarnas sedvana var så undervisad, att jag måste förstå det på filosofiskt sätt om den formala eller aktiva rättfärdigheten, som de kallar det, enligt vilken Gud är rättfärdig och bestraffar syndarna eller de orättfärdiga (WA 54:185,12ff.).

Av Luthers egna ord ovan står det alltså alldeles klart att det var år 1519 som genombrottet skedde. Hur argumenterar då de som vill förlägga genombrottet till 1513? Hur försöker de komma runt Luthers självvittnesbörd? Man har svarat att vi ska ta hans ord med en nypa salt. För att underminera Luthers ord hänvisar man till några mindre felaktigheter, som man anser att han gjort sig skyldig till i samma förord. Man menar alltså att Luther begått flera minnesfel och att dateringen av hans andliga genombrott var ett av dem. Han var ju trots allt sextiotvå år (och skulle dessutom dö året därpå). Det har också (felaktigt) hävdats att Luther ofta tog fel angående årtal. Slutligen har även den hypotesen framkastats att Luther förväxlat sin andra föreläsningsserie över Psaltaren (som binds till det andliga genombrottet, se citatet ovan) med den första föreläsningsserien, som han höll 1513.

För en tidig datering av Luthers upptäckt tvingas forskarna alltså pådyvla honom dåligt minne då han 1545 angav när den ägde rum. Men nu är Luthers vittnesbörd i förordet till hans latinska skrifter inte den enda tidsangivelse vi har. Den amerikanske lutherforskaren Lowell C. Green har i *How Melancthon Helped Luther Discover the Gospel* (Verdict Publications 1980, s 40) klagörande sammanställt några luthercitat, som alla pekar i samma riktning:

- Enligt ett uttalande i *Bordssamtalen* menade Luther, att hans första Galaterbrevskommentar, som utkom 1519, utgjorde begynnelsen av hans reformatoriska teologi (WA TR II, No.1963).
- I ett uttalande från 1539 skriver Luther att han under tjugo års tid lärt att tron allena rättfärdiggör (WA 50:596,19).
- På ett annat ställe skriver Luther att han under trettiofem år (1483-1518) hade varit en Hagars son (WA 47:682,22).

Till dessa ställen som Green åberopar vill jag tillfoga ytterligare ett uttalande:

- Luther skriver i det tillägg som han 1538 gjorde till förordet till *Stora Galaterbrevskommentaren*: ”Jag, som redan varit tjugo år i Kristi tjänst...” (Skeab/Verbum, tryckår okänt, s 14). Om han 1538 ansåg sig ha varit en Kristi tjänare under tjugo års tid står det klart att han menar sig ha inträtt i denna tjänst omkring år 1518.

Det är alltså tydligt att Luther enligt sina egna, upprepade utsagor fick upp ögonen för evangeliet omkring åren 1518-1519, varför vi utan tvekan kan fastslå denna senare tidsangivelse för Luthers reformatoriska genombrott.

Platsen för Luthers reformatoriska genombrott

Den ovan nämnde Lowell C. Green redogör även för en intressant diskussion om platsen för Luthers upptäckt av evangeliet (a.a., s 50-59). Denna händelse, det reformatoriska genombrottet, har också kommit att kallas för ”tornupplevelsen” (das Turmerlebnis), eftersom den tros ha ägt rum i ett torn. Tornet ifråga utgjorde en del av Svarta klostret (så kallat p.g.a. färgen på munkarnas kåpor), det gamla augustinerklostret i Wittenberg dit Luther hade förflyttats 1511 och som från 1525 blev hans och hustrun Katharina von Boras hem. Det verkar som att Luther under sina tidiga år hade sitt studierum i klostrets torn. Byggnaden fungerar sedan drygt hundra år som Luthermuseum. År 2003 genomfördes en restauration och det forna klostret kallas nu Lutherhaus. Tornet där Luther ska ha fått sitt reformatoriska genombrott är sedan länge borta, så det är inte känt hur det såg ut.

På ett ställe i *Bordssamtalen*, som återger vad Luther sagt vid ett till-

fälle 1532, säger han sig ha kämpat med orden om Guds rättfärdighet, hur denna tycktes stå i motsats till syndarnas behov av barmhärtighet. Om Gud är rättfärdig måste Han ju bestraffa synderna och inte visa nåd. Men så plötsligt förstod Luther att Guds rättfärdighet är den gudomliga egenskap genom vilken Han frälser den syndare som tror på Jesus Kristus (WA TR II, No. 1681). Denna beskrivning är ju väldigt lik den som han gav i förordet till sina latinska skrifter 1545, där han beskriver sin upptäckt av evangeliet. Det finns alltså all anledning att anta att det är samma genombrott som skildras.

Det här nämnda stället i *Bordssamtalen* avslutas med några ord som orsakat både förvirring och kontrovers. De omdiskuterade orden lyder: "Dise kunst hatt mir der *SS* auf diss *Cl* eingegeben." ("Denna konst gavs mig av *SS* på denna *Cl*"). "Denna konst" syftar förstås på förmågan att förstå vad "Guds rättfärdighet" betyder, men vad betyder "*SS*" och "*Cl*"? Ofta blandades tyska och latin och det är uppenbart att "*SS*" betyder *Spiritus Sanctus*, den Helige Ande som uppenbarar evangeliet för oss människor. Det som varit föremål för ingående diskussioner är uttydningen av förkortningen "*Cl*". Den romersk-katolske polemikern Hartman Grisar hävdade för drygt hundra år sedan, 1911, att *Cl* betyder *cloaca* och att Luthers reformatoriska genombrott följaktligen skulle ha ägt rum på ett så föga "upphöjt" ställe som munkarnas toalett!

Flera lutherska forskare trädde fram och försökte vederlägga Grisars påstående, som de uppfattade som en jesuitisk attack på själva centrum av deras tro: rättfärdiggörelse genom tro allena. Det hävdades att *Cl* omöjligt kan betyda *cloaca* eftersom detta substantiv är feminint, medan det föregående *diss* är neutrum. Istället har neutrum-ord som *C[apite]* (kapitelhuset) och *Cl[austrum]* (slutet rum som värmdes upp under de kalla årstiderna) föreslagits. Det ska dock till detta sägas att *diss* lika väl som att vara neutrum skulle kunna vara en förkortning för *dieser* (dativ femininum).

Nu är det så att det till grund för den kritiska Weimartgåvan finns fem olika huvudversioner av *Bordssamtalen* och i två av dessa står faktiskt ordet *cloaca* utskrivet istället för förkortningen. Det tycks alltså som att Grisar trots allt hade rätt vad gäller uttydningen av *Cl*. Men ska verkligen ordet "kloak" uppfattas krasst realistiskt, så att det skulle vara fråga om toaletten? Ernst Kroker, utgivaren av *Bordssamtalen* som ingår i Weimartgåvan, bringade till sist klarhet i denna sak. Han tillbakavisade såväl de romersk-katolska som de protestantiska forskarnas alterna-

tiv, som alla framkastat bokstavliga lösningsförslag. Kroker menade att Luther verkligen bör ha sagt "Diese Kunst hat mir der Heilige Geist (i *Bordssamtalen* förkortat *SS*) auf diesem Scheißhaus (förkortat *Cl*) gegeben" ("Denna konst gavs mig av den Helige Ande i denna kloak"), men att "kloaken" ska förstås bildligt, såsom syftande på hela denna i synd fallna värld. Enligt Kroker var det när Luther befann sig i denna jämmerdal till värld han fick den himmelska uppenbarelsen från den Helige Ande. Krokens dräpande argument mot en bokstavlig tolkning av *cloaca* är att det föregående demonstrativa pronomenet *diss* (denna/detta) inte alls passar in på en sådan förståelse. Om Luther hade avsett munkarnas toalett skulle han ju ha sagt "kloaken" och inte "denna kloak". Om den bokstavliga tolkningen ska vidhållas får ju "denna kloak" den absurda följden att Luther till sina åhörare inte fällde sitt yttrande vid middagsbordet, utan då han satt på samma toalett som en gång varit skådeplats för det andliga genombrottet. Kroker noterar också att i en av de fem bordsamtalsversionerna står det att Luthers upptäckt ägde rum i hans studierum i tornet. Denna uppgift harmonierar endast med de andra versionerna om *cloaca* ska förstås bildligt.

Det är alltså utan tvekan så, att Kroker har rätt i att *cloaca* ska förstås på ett symboliskt sätt. Men är det självklart att det i så fall är den i synd fallna världen som *cloaca* avser? Luther kunde använda ordet kloak bildligt i olika sammanhang. T.ex. liknar han i *Om kyrkans babyloniska fångenskap* sin meningsmotståndares, franciskanen Augustinus Alvelds, undermåliga argumentation vid en "illaluktande kloak" (Samfundet Libris 1982, s 57; WA 6:500,19). Men använder Luther någonstans bilden av en kloak på ett sådant sätt att det han åsyftar också passar in på sammanhanget i yttrandet från *Bordssamtalen*, där han säger att den Helige Ande lärt honom konsten att förstå evangeliet? I så fall kan vi anta att det är den innebörden *cloaca* har då han beskriver sitt andliga genombrott.

I ett brev till sin dåvarande vän – men senare teologiska motståndare – Johan Agricola, skriver Luther den 15 maj 1530:

"Jag sänder dig nu en sång för dig att öva dig i. Efter att i fyra dagar varit i *cloaca* (min kurs.), helt oförmögen att läsa eller skriva, råkade jag finna en pappersbit där denna gamla sång för tre stämmor var nedtecknad. Jag renade, rättade och förbättrade den, lade till en fjärde stämma och skrev snabbt ned en text till musiken" (WA BR 5:320).

Eftersom Luther i fyra dagar varit oförmögen att läsa eller skriva, förstår vi att "kloaken" i detta sammanhang måste betyda ett tillstånd av svärmod, kanske det var fråga om en depressiv sinnesstämning orsakad av anfåktelser. I ett brev till Melanchthon från samma tid (den 12 maj) framgår det att han dessa dagar p.g.a. utmattning varit helt ur stånd att göra något (WA BR 5:316). Lutherforskaren Heiko A. Oberman poängterar med anledning av vårt Lutherord i *Bordssamtalen*, där det andliga genombrottet beskrivs, att *cloaca* för medeltidens munkar inte bara var toaletten (i vanlig mening), utan också "den mest förödmjukande platsen för människan och djävulens favorittillhåll". Luther skulle därutöver ha insett att *cloaca* därför är den plats där vi finner Kristus, den mäktige hjälparen, vid vår sida (Oberman, *Luther: Man between God and the Devil*, Yale University Press 1989, s 155). Kristus är oss alltså allra närmast då vi anfåktas av djävulen och befinner oss i själsnöd. *Kloaken förstås därför bäst som en metafor för Luthers hårt ansatta tillstånd*. Luther beskriver denna själsnöd, både i förordet till utgåvan av sina samlade latinska skrifter 1545 och i uttalandet i *Bordssamtalen* från 1533, som en ångslan för "Guds rättfärdighet". Denna uppfattade han före sitt andliga genombrott som en straffande egenskap hos Gud, i vilken Han bestraffade alla som inte kunde leva upp till lagens krav på helighet. Befrielsen bestod sedan i den rätta förståelsen av "Guds rättfärdighet", att denna är Guds frälsande handlande gentemot oss då Han skänker oss sin Sons rättfärdighet.

Mot bakgrund av den för dåtidens munkar vedertagna användningen av ordet *cloaca*, och mot bakgrund av de många ställen där Luther beskriver sin svåra andliga kamp under klostertiden, kan vi uttyda uttalandet från *Bordssamtalen* 1533 enligt följande (med mina förklaringar inom parentes):

"Denna konst (d.v.s. insikten i evangeliet och förmågan att tro och tillämpa det på mig själv) gavs mig av *S S* (d.v.s. den Helige Ande) i denna *Cl* (d.v.s. den ångestens, syndanödens och lagträldomens kloak jag befann mig i)."

Vi får alltså genom Luthers uttalanden inget svar på frågan var det reformatoriska genombrottet ägde rum (bortsett från en av versionerna av *Bordssamtalen*, där upptäckten sägs ha ägt rum i studiekammaren). Men eftersom vi har en tillförlitlig, om än ungefärlig tidsangivelse – nämligen

1518/1519 – kan vi anta att Luthers upptäckt av evangeliet ägde rum i Svarta klostret i Wittenberg, eftersom han då var bosatt där.

Avslutande reflektion

Det kan tyckas märkligt att lutherforskarna för ett sekel sedan blev så engagerade i frågan var Luthers andliga genombrott ägde rum. När allt kommer omkring är ju inte platsen för upptäckten det viktiga, utan *att* den gjordes. Gud är allestädes närvarande och kan uppenbara sitt frälsande evangelium på de mest oansenliga och ringa, ja t.o.m. anskrämliga platser – likaväl som Han kan göra det i palats eller domkyrkor. En förutsättning för att frälsningen i Kristus ska bli personligt angelägen är dock att människan ser sig som en syndare i stort behov av Guds nåd. ”Kloaken” där Luther mottog den himmelska uppenbarelsens ljus är med stor sannolikhet just det förtvivlade sinnestillstånd, där ingenting annat än evangeliet kan hjälpa.

Om platsen för Luthers genombrott är tämligen oväsentlig har det dock sin betydelse att kunna fastställa tidpunkten, eftersom en tidig – och såsom här visats felaktig – datering innebär att Luthers skrifter under perioden 1513-1518 då blir värderade som reformatoriska och tungt vägande då det gäller att fastslå hans teologi. Först från 1518-1519 möter vi den Luther som fått klarhet i evangeliets hemlighet.

Till sist en uppställning med svar på korta frågeord om *Luthers reformatoriska genombrott*:

Vad? Luther upptäckte evangeliet.

Hur? Luther studerade Rom. 1:17.

Var? Svarta klostret i Wittenberg, troligtvis i studiekammaren.

När? Antingen 1518 eller 1519.

Varför? Gud ville reformera sin kyrka, återföra henne till det frälsande evangeliet.

Skiljemuren är riven – Ef 2:11-18

av Stefan Hedkvist

Paulus beskriver i början av Efesierbrevet 2 vilket glatt budskap evangeliet är *för alla människor*. Evangeliet om Guds nåd gör ingen skillnad på judar och hedningar. Alla människor är av naturen i samma hopplösa situation – andligt döda. Både judar och hedningar blir frälsta på samma sätt, av nåd, genom tron. Det finns bara en väg till frälsning: av Guds nåd för Kristi skull, genom tron på honom. Det har inte funnits någon annan väg till frälsning och kommer inte att finnas.

Gamla testamentets troende blev inte frälsta för att de härstammade från Abraham. De blev inte frälsta därför att de var omskurna på köttet och följde bestämda levnadsregler. De blev frälsta genom tron på "kvinnans säd" som Gud utlovat som Frälsare för alla Adams och Evas avkomlingar. Gud upprepade detta löfte många gånger och utlovade honom som *en välsignelse för alla folk*. Detta löfte kan bara accepteras och tas emot genom tron. Så blev människor under Gamla testamentets tid frälsta och så blir vi frälsta som lever i Nya testamentets tid – en och samma frälsningsväg för alla.

Däremot var det många under Gamla testamentets tid som kom att berömma sig av omskärelsen som skedde på köttet och sin lydnad för yttre stadgar och levnadsregler. De trodde att deras härstamning och livsstil gav dem ett företräde framför andra inför Gud. På grund av detta kom många judar att förakta hedningarna. Föraktfullt blev hedningarna kallade "omskurna". Paulus skriver: *Kom därför ihåg hur det var tidigare: ni var födda som hedningar och kallades omskurna av dem som kallar sig omskurna, med den omskärelse som görs på kroppen av människohand* (v 11). Paulus talar här om fördomar, förakt och fiendskap mellan människor som inför Gud är i samma hopplösa läge. Han sanktionerar inte judarnas förakt för hedningarna utan konstaterar bara att en sådan

konflikt fanns. Men han markerar med sitt ordval att judarna som förli- tade sig på yttre saker byggde på fel grund.

I Jeremias nionde kapitel förkunnas domen över alla som inte tagit emot frälsningen genom tron oavsett om de är omskurna eller oomskurna: *Se, dagar ska komma, säger HERREN, då jag ska straffa alla omskurna som ändå är oomskurna: Egypten, Juda* (observera att Juda nämns bland hednafolken), *Edom, Ammons barn, Moab och alla ökenbor med kantklippt hår. För hednafolken är alla omskurna, och hela Israels hus har ett oomskuret hjärta* (v 25-26). Den yttre omskärelsen var inte till någon nytta då hjärtat var oomskuret. Med ett oomskuret hjärta menas ett hjärta som inte tror Guds löfte. De som inte tror är i samma hopplösa läge vilket folk de än tillhör och vilka levnadsregler de än tagit sig för att följa.

Här i världen kan skillnaderna i levnadsregler, kultur och traditioner bygga barriärer mellan människor som leder till förakt, misstänksamhet, fördomar och fiendskap. Genom att försöka uppnå en egen frälsning blir människor också fiender till frälsningen som kommer från Gud. Men nu förkunnar Paulus Kristus. Det finns ingen som så kan riva skiljemurar som människor byggt upp som han. Jesus förenar alla människor oavsett vilket folk de tillhör, vilket språk de talar, vilka traditioner de växt upp med, vilken kultur de har eller vilken inställning de haft till honom. Hans frälsningsverk är en omvälvande historisk händelse som rivit skiljemurar, kullkastat gamla ordningar, tagit bort fiendskap och skapat en ny ordning där människor inte längre är åtskilda utan förenade med varandra, oavsett om de är judar eller hedningar. Jag tror att den som rest mycket och träffat trossyskon i andra länder, människor från andra kulturer med andra levnadsvanor, bäst förstår Kristi kraft att riva skiljemurar som människor byggt upp och förena människor i en enhet – en kristen kyrka som har frid med Gud.

Paulus sanktionerade inte judarnas förakt när de nedsättande kallade hedningarna för omskurna. Men han delade den generella bilden att hedningarna var utan frälsning. Kom ihåg att Jesus sa till den samaritiska kvinnan att frälsningen kom från judarna. Paulus skriver nu till sina läsare och uppmanar dem att komma ihåg hur det var tidigare: *På den tiden var ni utan Kristus, utestängda från medborgarskapet i Israel och utan del i förbunden med deras löfte. Ni var utan hopp och utan Gud i världen* (v 12). Sedan skriver han om vilken skillnad Kristus gjort: *Men nu, genom Kristus Jesus, har ni som tidigare var långt borta kommit nära*

genom Kristi blod. Han är vår frid, han som har gjort de två till ett och rivit skiljemuren, fiendskapen (v 13-14). Som sagt: ingen kan som Kristus riva skiljemurar och ta bort fiendskap mellan människor, och fiendskapen mellan Gud och människor.

Om vi frågar hur han rivit skiljemuren mellan judar och hedningar så blir det första svaret att han satt lagen ur kraft. Paulus skriver: *I sin kropp har han satt lagen ur kraft med dess bud och stadgar* (v 15a). Vilken lag har han satt ur kraft? Inte morallagen som gäller alla folk. Den är skriven i alla människors hjärtan så att alla har något hum om innehållet. Morallagen gäller alla människor från tidernas begynnelse till dess slut. Den förbjuder avgudadyrkan, mord, äktenskapsbrott, stölder, förtal och begär. De tio budorden är en sammanfattning av morallagen.

Mose lag kan indelas i tre olika slags lagar: morallagen, den borgerliga lagen och ceremoniallagen. De två sistnämnda gällde bara Israels folk under en bestämd tid i historien, dvs så länge gamla förbundet bestod (jfr Heb 7:22, 8:6-9:1,10,15). Med den borgerliga lagen menas lagar och straffsätser för Israel under gamla förbundet, då Israel var en teokratisk nation. Ceremoniallagen innehåller Gamla förbundets regler för hur Israels folk skulle fira högtider, regler för vilka offer som skulle frambäras och på vilket sätt, regler om ren och oren mat m m. Syftet med dessa lagar var bl a att hålla Israels folk åtskilda från hedningarna. Därför kan dessa stadgar med rätta kallas en skiljemur. Om Israels folk inte hölls åtskilda från hedningarna riskerade de att förlora det budskap som de var kallade att förkunna. Ceremoniallagen kan liknas vid en skiljemur som skyddade Israels folk från att smittas av hedningarnas avgudadyrkan. Men som vi redan sagt fick dessa stadgar också två oönskade effekter bland judarna:

- Många började tro att de blev rättfärdiga inför Gud genom att följa sådana levnadsregler.
- Det ledde också till förakt för andra som inte levde på samma sätt.

Det var buden och stadgarna som gällde samhället och gudstjänsten som blev satta ur kraft av Kristus. När Jesus föddes i Betlehem var Israels kallelse som den jordiska krubban för Messias slut. Israels folk hade hållits avskilda i syfte att det skulle finnas ett land och en plats för hans födelse och ett folk som tog emot honom när han kom. Syftet med det jordiska Israel blev uppfyllt när Jesus föddes i Betlehem och definitivt när han på korset sa: *det är fullbordat*. Hans ord markerade att han nu

fullbordat allt som behövde göras för vår frälsning. De orden markerade också slutet på Gamla testamentets stadgar. När förlåten i templet rämnade markerade det att det inte längre fanns något som hindrade människors tillträde till Gud för att ta emot nåd för Kristi skull.

Varför rev Kristus skiljemuren mellan judar och hedningar? Det var för att av de båda skapa en enda ny människa, skriver Paulus: *I sin kropp har han satt lagen ur kraft med dess bud och stadgar, för att i sig själv göra de båda till en enda ny människa och så skapa frid. Så skulle han försona de båda med Gud i en enda kropp genom korset, där han dödade fiendskapen* (v 15-16). På korset satte Jesus Gamla testamentets stadgar för samhället och gudstjänstlivet ur kraft. Och därmed blev också skiljemuren mellan judar och hedningar riven. Men att ta bort skiljemuren mellan judar och hedningar var bara en del av Kristi verk. Det verkliga problemet låg inte i konflikten mellan judar och hedningar utan mellan båda dessa grupper och Gud. Det verkliga problemet var alla människors förhållande till Gud. Kristi största förtjänst är att han på korset med sitt blod betalade lösen för alla människor. Som Guds oskyldiga offerlamm tog han bort världens synder. Kristus har genom sin lydnad och sitt strafflidande och sin död i vårt ställe förtjänat en rättfärdighet åt oss som gäller inför Gud. För Kristi skull är vi frikända från syndens skuld.

Försoningen i Kristus innebär att vår ställning inför Gud blev förändrad. Gud behövde inte ändra sig. Vi människor behövde förändra oss men hade ingen möjlighet till det, eftersom vi av naturen är döda i synd och överträdelse. Men Kristus åstadkom en förändring i vår ställning inför Gud. Han försonade oss med Gud och det innebär att vi för hans skull har förlåtelse för alla våra synder.

När Gud i Kristus försonade både judar och hedningar med sig själva han också grunden för att judar och hedningar skulle försonas med varandra. Kristus hade också det syftet, för Paulus skriver att han satte lagen ur kraft *för att i sig själv göra de båda till en enda ny människa och så skapa frid* (v 15b). Av de båda, judar och hedningar, gjorde han en ny enhet – den heliga kristna kyrkan. Den utgörs av alla, oavsett folkslag, språk eller kultur, som genom tron accepterar vad Kristus gjort för världens frälsning.

I verserna 17 och 18 beskriver Paulus resultatet av att Gud i Kristus försonat både judar och hedningar med sig själv: *Han har kommit och förkunnat frid för er som var långt borta och frid för dem som var nära. Genom honom har vi båda i en och samme Ande tillträde till Fadern.* Kristus

har inte bara återlöst oss från syndens skuld och straff. Han har också sett till att evangeliet om hans seger blivit förkunnat. Det är Kristus som kommit och förkunnat frid också för oss som var långt borta. Vi träffar honom inte personligen. Men det är fortfarande Jesus som kommer och förkunnar frid för oss. Det gör han genom apostlarnas skrifter. Det gör han genom all förkunnelse som troget framför apostlarnas undervisning.

Evangeliet ger oss frid med Gud. På korset dödade han fiendskapen. Men Kristus har inte bara försonat oss med Gud. Hans frälsningsverk är också grunden till försoning och frid mellan människor. Vi förstår att det inte finns någon skillnad mellan oss förlåtna syndare. Genom honom har vi i en och samme Ande tillträde till Fadern.

Angående Israels frälsningshistoriska uppdrag som Guds tjänare, se S. Erlandsson, *Israel som Guds tjänare* (Biblicums småskrifter nr 16, 2012).

Vem har rätt – Gud eller bibelkritikerna?

I Biblicums bibliotek finns en bok med titeln ”Hath God said? Who is right – God or the liberals?” (Har Gud sagt? Vem har rätt – Gud eller liberalteologerna?). Den är skriven av Uuras Saarnivaara, Th.D. och Ph.D. I Biblicums exemplar står handskrivet av författaren: ”To Dr. David Hedegård fraternally Uuras Saarnivaara (Till dr David Hedegård broderligen Uuras Saarnivaara). Det finns mycket läsvärt i denna bok. Här några exempel på bibelställen som liberalteologer använder i sin bibelkritik:

Jeftas dotter

”Vi läser i Dom 11:30-39 hur Jefta, en gileadit, gav följande löfte till HERREN: ”Om du ger ammoniterna i min hand, lovar jag att det som kommer ut genom dörrarna i mitt hus och möter mig, när jag kommer hem välbehållen från ammoniterna, ska tillhöra HERREN. Jag ska offra det som brännoffer.” När han hade besegrat ammoniterna och återvände hem, kom hans dotter för att möta honom, hans enda barn, och ”han gjorde med henne efter löftet som han gett” (v 39). Var detta människooffer rätt?

Gud uppmanade inte israeliterna att offra sina barn. I fallet med Abraham (1 Mos 22) säger Skriften uttryckligen att Herren satte honom på prov. Genom Mose gav Herren israeliterna ett strängt förbud mot människooffer, något som förekom bland hedningarna: ”Så ska inte du göra när du tillber HERREN din Gud” (5 Mos 12:31). Jefta gav sitt löfte i obetänksamhet, utan att fråga efter Guds vilja, förmodligen därför att han glömt detta förbud i Mose lag eller därför att han bortsåg från det. När han såg att hans dotter kom honom till mötes, borde han ha bett Gud om förlåtelse för sitt tanklösa löfte. I stället begick han ytterligare en synd genom att offra henne. Bibeln uttalar ingen dom över hans handlande utan låter det som hände tala för sig självt.

När Luther skriver om klosterlöften visar han hur fel det är att uppfylla ett löfte som är i konflikt med Guds ord. Det Gud förordnat har högsta auktoritet och får inte överträdas, även om man gett ett löfte. Skriften berättar om fallet Jefta och hans dotter för att varna oss för obetänksamma eder och löften.

Vem eggade David att räkna Israel?

Vi läser i 2 Sam 24:1: ”Åter upptändes HERRENS vrede mot Israel och han eggade David mot dem och sa: ’Gå och räkna Israel och Juda.’” Men i 1 Krön 21:1 får vi veta att ”Satan trädde upp mot Israel och eggade David till att räkna Israel”. Hur ska vi förstå dessa motstridiga ställen?

Skriften visar många gånger hur Gud har utfört straffande eller skonande domar genom änglar eller människor, eller genom onda andar. Han har gjort detta antingen genom befallning eller genom tillåtelse. Han förstörde Samaria och Israels rike år 722 f Kr genom att använda sig av den assyriska armén, och år 70 e Kr förstörde han Jerusalem genom att använda sig av den romerska armén ledd av Titus. I Matt 22:7 kallar Jesus soldaterna som förstörde Jerusalem för ”sina soldater”. Gud tillät Satan att förstöra Jobs egendom och ändå sa Job: ”HERREN gav och HERREN tog” (Job 1).

Räkandet av Israel ägde uppenbarligen rum så att Guds vrede upptändes mot Israel pga dess synder och han ville straffa sitt avfälliga folk. Han gjorde det genom att låta Satan egga David att ge befallning om folkräkningen. Denna dåraktiga och högmodiga handling straffades sedan. Gud ”eggade” David genom att låta Satan göra det.

I allmänhet kan inte Satan göra mer mot Guds folk än vad Gud tillåter, och han tillåter bara sådant som han ser behövs för att tukta och ödmjuka sitt folk. De båda ställena, 2 Sam 24:1 och 1 Krön 21:1, lyfter fram två sidor av samma händelse och bara tillsammans ger de den fulla bilden.

Kan Gud ångra sig?

Vi läser i 4 Mos 23:19: ”Gud är inte en människa så att han skulle ljuga, inte en människoson, så att han skulle ångra sig.” Men i 1 Mos 6:6 står: ”Då sörjde HERREN att han hade gjort människorna på jorden.”¹ Hur kan dessa ställen harmoniseras?

1 Det hebreiska verbet *nachám* i stamformen *nif'al* betyder ”vara ledsen” och översätts ofta ”ångra”.

I Jer 18:7-9 säger HERREN så här:

Ena gången talar jag om ett folk och ett rike att jag tänker rycka upp, bryta ner och förgöra det. Men om folket som jag talat om vänder om från sin ondskas, ångrar jag det onda som jag hade tänkt göra mot dem. En annan gång talar jag om ett folk och ett rike att jag tänker bygga upp och plantera det. Men om de då gör det som är ont i mina ögon och inte hör min röst, då ångrar jag det goda som jag hade sagt att jag skulle göra mot dem.

Gud är både helig och barmhärtig. I sin helighet hatar han synd och straffar dem som älskar synd och fortsätter med det. Men han är barmhärtig mot den som ångrar sin synd. Han handlar med människor enligt den eviga regel som har sin grund i hans egen natur som är helighet och kärlek.

Ordet "ångra" har olika betydelser, precis som många andra ord har det. Sammanhanget visar vad som menas i varje enskilt fall. I 4 Mos 23:19 menas att Gud inte "ångrar sig" på mänskligt vis: han kan inte ångra synd, för han har ingen synd; han kan inte ångra misstag, för han gör inga misstag.

När Bibeln i avseende på Gud använder "ändra sig" (hebreiska *shub* = vända om, ändra sitt sinnelag), betyder det att Gud i en viss mening ändrar sig till följd av den hållning som människor intar mot honom och hans ord, så som han säger citatet ovan (Jer 18:7-9).

Nineveh var på Jonas tid ett exempel på Guds "ånger" i den mening som nämns först i Jeremiacitatet: Han hotade att förstöra Nineveh om 40 dagar, men när dess invånare ödmjukade sig och ångrade sina synder, "ångrade" Gud sitt hot i betydelsen tog tillbaka det och visade barmhärtighet mot dess invånare.

Det som hände Davids ättlingar på Israels och Judas tron är ett exempel på den Guds "ånger" som nämns sist i Jeremiastället. Han gav David löftet, men det var villkorat: "Om dina barn ger akt på sin väg och vandrar inför mig i trohet av hela sitt hjärta och hela sin själ, ... då ska det aldrig saknas en ättling till dig på Israels tron" (1 Kung 2:4). Men Gud "ångrade" detta löfte pga ogudaktigheten hos många av Davids ättlingar, eftersom de inte vandrade inför honom i trohet, och så fanns ingen ättling på Judas naturliga tron efter 587 f Kr. Löftet till David har uppfyllts på ett högre övernaturligt sätt i Kristus, som sitter på "Davids tron" i Guds andliga rike (se Luk 1:32f, Joh 18:33-37, Apg 15:16). Ett

annat exempel på samma sak är Jesus liknelse om den obarmhärtige tjänaren: Tjänaren fick en enormt stor skuld efterskänkt, men kungen tog tillbaka sitt efterskänkande när tjänaren därefter vägrade att efterskänka en medtjänare hans lilla skuld (Matt 18:23-35).

(För ytterligare ett exempel på bibelkritik utan saklig grund, se recensionen av boken *Paulus förvanskaren* under avdelningen Litteratur).

SE

Biblicumdag i Vännäs

Lördagen den 17 september 2016

Från kl 13 på lägergården Fridhem

Föredrag av
teol.dr Seth Erlandsson och pastor Ola Österbacka

Tema:

Guds rike genom tiderna

Vad menas med Guds rike?

Vad lär Gamla testamentet om frälsningen?

Guds rike och dess fiender i Uppenbarelseboken.

Alla är välkomna!

STIFTELSEN BIBLICUM

Var ägde det rum?

Vittnesmål

När någon för fram ett vittnesmål om en händelse, frågar man bl a: Var hände det? När Bibeln berättar om vad som hänt i Israels historia anges i regel platsen för händelsen. *Bibelns vittnesmål* svävar inte i luften utan är väl förankrade i geografin som en historisk händelse. Ett vanligt namn på profeternas undervisning är "*HERRENS vittnesbörd*", det HERREN låtit sina profeter se och höra. Det är orsaken till Bibelns sanningsanspråk: "*HERRENS vittnesbörd är sant, det ger vishet åt enkla människor*" (Ps 19:8). "*Dina vittnesbörd är alltigenom sanna*" (Ps 93:5). "*Lyssna, mitt folk, till min undervisning, vänd era öron till min muns ord!*" (Ps 78:1).

Mose och profeterna är *vittnen* på Guds uppdrag, inga sagofigurer som förmedlar egna tankar om Gud och hans handlande. De vittnar om vad HERREN har uppenbarat och gjort, i regel inför många ögonvittnen, och de preciserar ofta *var* Guds undergärningar har ägt rum. Mose förmanar: "*Ta dig till vara och akta dig noga så att du inte glömmer vad dina ögon såg eller låter det vika från ditt hjärta under alla dina livsdagar. Berätta för dina barn och barnbarn vad som hände den dag du stod inför HERREN din Gud vid Horeb*" (5 Mos 4:9f).

Jesus, Faderns unike och älskade Son, är noga med att det han säger och gör är vad Fadern säger och gör: "*Jag talar vad jag sett hos min Far*" (Joh 8:38). "*Jag har inte talat av mig själv, utan Fadern som har sänt mig har befallt mig vad jag ska säga och tala*" (Joh 12:49). "*Sonen kan inte göra något av sig själv, utan bara det han ser Fadern göra. Vad Fadern gör, det gör också Sonen*" (Joh 5:19). "*Om jag inte gör min Fars gärningar, så tro mig inte. Men om jag gör dem, tro då på gärningarna om ni inte kan tro på mig. Då ska ni inse och förstå att Fadern är i mig och jag i Fadern*" (Joh 10:37-38). Om sitt och Faderns vittnesbörd säger Jesus: "*Jag säger dig sanningen: Vi talar om det vi vet och vittnar om det vi har sett, men ni tar inte emot vårt vittnesbörd*" (Joh 3:11).

Nya testamentets apostlar är *vittnen* till när, var och hur Jesus uppfyllde profeternas frälsningslöften. ”Det som var från begynnelsen, det vi har hört, det vi med egna ögon har sett, det vi har skådat och rört med våra händer, om detta *vittnar* vi” (1 Joh 1:1). ”Det var inga utstuderade myter vi följde när vi förkunnade vår Herre Jesu Kristi makt och hans ankomst för er, utan vi var ögonvittnen till hans majestät” (2 Pet 1:16).

Här nedan ska jag ge några exempel på felaktiga platsangivelser genom att forskare *inte* tagit fasta på Bibelns vittnesbörd till alla delar.

Betel och Ai

Enligt Bibeln var Betel och Ai tvillingorter åtskilda av ett berg: Abram drog vidare ”till berget öster om Betel och slog upp sitt tält med Betel i väster och Ai i öster” (1 Mos 12:8). När Josua räknar upp kungar som han och Israels barn besegrat, skriver han: ”kungen i Ai vid Betel en” (Jos 12:9). När Esra räknar upp dem som återvände från Babel skriver han: ”männen från Betel och Ai: 223” (Esra 2:28). Bland de orter där Benjamins barn bodde nämner Nehemja ”i Mikmas och Aja, likaså i Betel med underlydande orter” (Neh 11:31). Ai och Betel låg väster om Mikmas. När Josua skulle erövra Ai sände han spejare ”till Ai, som ligger vid Bet-Aven öster om Betel” (Jos 7:2). Enligt 1 Sam 13:5 slog filisteerna senare läger ”vid Mikmas öster om Bet-Aven” (Bet-Aven betyder ”ondskans hus” och låg på eller vid berget öster om Betel). Innan Josua erövrade Ai slog hans krigsfolk läger ”mitt emot staden ... norr om Ai med dalen mellan sig och Ai”. Samtidigt hade han lagt 5000 man ”i bakhåll mellan Betel och Ai, väster om staden” (Jos 7:11–12).

Platsen som Jakob kallade Betel hette tidigare Luz (1 Mos 28:19). Den låg på gränsen mellan Efraim och Benjamin, vid karavanvägen mellan Jerusalem och Sikem där den korsades av den öst-västliga gränslinjen norr om Jerusalem. Den plats som vanligtvis utpekas som Betel är Beitin. Men Beitin ligger längre norrut och öster om karavanvägen. Beitin har inte heller någon tvillingort strax öster om sig. Som plats för Ai har et-Tell föreslagits, men et-Tell ligger sydost om Beitin och alltför långt bort för att vara en tvillingort. Dessutom ligger et-Tell norr om Mikmas, medan Ai låg väster om Mikmas. Bibeln säger också att ”Gibeon var en stor stad, som en av kungastäderna, större än Ai” (Jos 10:2), men et-Tell är större än Gibeon. Dessutom var et-Tell inte bebott vid Josuas erövring, varken om erövringen dateras till ca 1400 f Kr (rätt datering) eller till ca 1250 f Kr.

Det är alltså uppenbart att Beitin inte kan vara platsen för Betel och et-Tell kan inte vara platsen för Ai. Var låg då tvillingstäderna Betel-Ai? Sannolikt låg Betel nära Ramallah där al-Bireh nu ligger. Al-Bireh ligger just vid vägen mellan Jerusalem och Nablus och där gränslinjen går mellan Efraim och Benjamin = mellan nordriket Israel och sydkriket Juda. Precis öster om al-Bireh ligger ett berg (et-Tawil) och tvillingstaden Ai bör ha legat öster därom och därmed rakt väster om Mikmas.

Betel låg alltså, till skillnad från Beitin, mycket strategiskt beläget vid nordriket Israels sydgräns. Därför byggde Jerobeam sitt södra avgudatempel där för att hindra nordisraeliterna att resa till templet i Jerusalem (se 1 Kung 12:28-29).

Yam-suf

Det hav som israeliterna gick rakt igenom efter att de hade tågat ut ur Egypten heter i den hebreiska grundtexten Yam-suf. *Yam* betyder ”hav”, *suf* betyder som verb ”att få ett slut, att gå under” och som substantiv ”slut, undergång”, även ”säv”. Vanligtvis har man i nyare översättningar som t ex Bibel 2000 valt översättningen ”Sävhavet”. Av flera skäl tror jag att översättningen bör vara ”Slutets hav” eller ”Undergångens hav” och namnvalet har att göra med *vad som hände* i detta hav: den förföljande egyptiska arméns undergång genom Guds övernaturliga ingripande.

Den grekiska översättningen Septuaginta skriver ”Röda havet” varje gång grundtexten har Yam-suf. De flesta översättningar gör på samma sätt. Röda havet har två nordliga, stora havsvikar: Suezviken och Akabaviken. Vilken av dessa båda syftar Yam-suf på? Finns det bibelställen där Yam-suf (Röda havet) närmare preciseras, så att man kan fastställa vilken av de båda havsvikarna som avses? Enligt min mening utan tvekan, vilket framgår av följande citat (ha gärna en kartbok till hands):

I 1 Kung 9:26 står: ”Kung Salomo byggde också en flotta i Esjon-Geber, som ligger vid Elot, på stranden av Röda havet (Yam-suf), i Edoms land.” Här ser vi att Yam-suf avser Akabaviken. I 4 Mos 14:25 står: ”Men eftersom amalekiterna och kananeerna bor i dalen, så vänd er i morgon åt annat håll och dra ut i öknen mot Röda havet (Yam-suf).” Också här är Yam-suf lika med Akabaviken. I 4 Mos 21:4 står: ”De bröt upp från berget Hor och tog vägen mot Röda havet (Yam-suf) för att gå omkring Edoms land.” Också här avser Yam-suf Akabaviken. I 5 Mos 1:40 står: ”Men ni ska vända om och bege er mot öknen i riktning mot Röda havet (Yam-suf).” Här avses också Akabaviken liksom i 5 Mos 2:1:

”Så vände vi om och gick mot öknen, på vägen mot Röda havet (Yam-Suf), så som HERREN hade sagt till mig. Det tog lång tid att ta oss runt Seirs bergsbygd.” I 2 Mos 23:31 står: ”Jag ska låta ditt lands gränser gå från Röda havet (Yam-suf) till filisteernas hav och från öknen till floden.” Återigen kan inte Yam-suf avse Suezviken utan avser Akabaviken (se för övrigt noten till 2 Mos 23:31 i Folkbibeln 2015).

I Dom 11:15-16 kan vi läsa: ”Så säger Jefta: Israel har inte tagit något land vare sig från Moab eller från ammoniterna. För *när Israel drog upp ur Egypten och de hade vandrat genom öknen ända till Röda havet (Yam-suf) ...*” Här ser vi att Yam-suf inte är några träsksjöar (ett ”sävhav”) alldeles öster om Nildeltat utan det hav som stod hindrande i vägen efter att de vandrat genom öknen och därefter genom HERRENS order vikit av (2 Mos 14:1-2) och följt en ”dead end” ner mot havet. I Jos 24:6 kan vi läsa: ”*När jag förde era fäder ut ur Egypten och ni hade kommit till havet, förföljde egyptierna era fäder med vagnar och ryttare ända till Röda havet (Yam-suf).*”

Enligt 2 Mos 13:17-18 skulle israeliterna inte ta närmaste vägen till Kanaans land utan ”ökenvägen mot Röda havet (Yam-suf)”. Tack vare molnspelaren och eldpelaren ”kunde de vandra både dag och natt” (v 21). Men när de slog läger ”vid utkanten av öknen” (v 20) och sålunda inte hade långt kvar till norra spetsen av Akabaviken (denna ökenväg finns kvar än idag, se moderna kartor), utsätter Herren dem för en svår prövning: ”HERREN sade till Mose: Säg till Israels barn att de vänder och slår läger framför Pi-Hahiroth, mellan Migdol och havet” (2 Mos 14:1f). Genom denna order blir de instängda framför Yam-suf och egyptierna ser nu sin chans att hinna upp dem och göra slut på dem. Också israeliterna tror nu att slutet är nära: ”Fanns det inga gravar i Egypten, eftersom du har fört oss hit för att dö i öknen? Vad har du gjort mot oss? *Varför förde du oss ut ur Egypten?*” (2 Mos 14:11). De hade lämnat Egypten via ökenvägen, men ännu hade inte det stora frälsningsundret, vandringen ”rakt genom havet på torr mark” (14:16ff), ägt rum.

Yam-suf kan alltså varken vara Suezviken eller träsksjöarna alldeles öster om Nildeltat. Man kommer inte till Suezviken om man tågar *ut ur* Egypten utan bara om man tågar *in i* Egypten och långt söderut *inom* landet. När det gäller träsksjöarna alldeles öster om Nildeltat är dessa *inget djupt hav med väldiga vatten* utan grunda sjöar: ”Israels barn gick rakt genom havet på torr mark, medan *vattnet stod som en mur till höger och vänster om dem*” (2 Mos 14:22). ”Vattnet vände tillbaka och täckte

vagnarna och ryttarna och hela faraos här som hade kommit efter dem ut i havet. Inte en enda av dem kom undan. Men Israels barn gick rakt genom havet på torr mark, och vattnet stod som en mur till höger och till vänster om dem” (2 Mos 14:28-29). ”Faraos vagnar och här kastade han i havet, hans utvalda krigsmän dränktes i Röda havet (Yam-suf). Djupen täckte dem, de sjönk till botten som stenar” (2 Mos 15:4-5). ”De sjönk som bly *i de väldiga vattnen*” (2 Mos 15:10).

Vi har alltså sett att Yam-suf enligt en rad bibelverser avser Akabaviken. Men varför kallas denna del av Röda havet för *Yam-suf*? Sannolikt därför att den egyptiska armén gick sin undergång till mötes där. Namnet ”Undergångens hav” eller ”Slutets hav” är därför passande namn. I Gamla testamentet benämns ofta en rad platser efter vad som var utmärkande för platsen i fråga. Några exempel: Kain ”bosatte sig i landet *Nod*, öster om *Eden*” (1 Mos 4:16). *Nod* betyder ”hemlös”, *Eden* ”ljuvlighet”. ”Sedan kallades platsen Beer-Sheba, eftersom de båda svor eden där” (1 Mos 21:31). *Beér* betyder ”brunn” och *shéba* ”ed”. ”Herdarna från Gerar började då tvista med Isaks herdar och sade: ‘Vattnet är vårt!’ Därför gav han brunnen namnet Esek, eftersom de hade grälat med honom” (1 Mos 26:20). *Esek* betyder ”gräl”. ”Då tog Samuel en sten och reste den mellan Mispä och Shen och gav den namnet Eben-Ezer, och han sade: ‘Ända till nu har HERREN hjälpt oss’” (1 Sam 7:12). *Eben-Ezer* betyder ”hjälpstenen”.

Översättningen ”Sävhavet” är sannolikt vald med tanke på att många som ansluter sig till den rationalistiska vetenskapen förlagt havsövergången till de grunda träsksjöarna alldeles öster om Nildeltat. En vandring genom träsksjöarna behöver ju inte innefatta något övernaturligt. Kan då inte översättningen ”Sävhavet” tillämpas på Akabaviken? Knapast. Den är ingen träsksjö, lätt att vada över, utan ett väldigt hav.

SE

Frågor och svar

Innebörden av verbet hata

Fråga: Ska vi verkligen hata far och mor? Jesus säger ju enligt Lukas 14:26: ”Om någon kommer till mig och *inte hatar* sin far och sin mor, sin hustru och sina barn, sina bröder och systrar, ja, även sitt eget liv, så kan han inte vara min lärjunge.” Ska vi inte tvärtom enligt Tio Guds bud ”hedra” far och mor och därmed visa dem kärlek? Ska vi inte älska till och med våra ovänner? Jesus säger ju vid ett annat tillfälle: ”Älska era fiender och gör gott mot dem som hatar er” (Luk 6:27).

Svar: Vanligtvis betyder ”hata” att man ”avskyr, tycker ytterst illa om, känner mycket stark motvilja mot, är en fiende till”. Men grundtextens ord för ”hata”, på grekiska *miséo* och på hebreiska *sané*, har vid en jämförelse med älska (= sätta främst) närmast betydelsen ”inte sätta främst, sätta i andra hand”. ”Älska” betyder däremot vid jämförelser ”att sätta främst, sätta i första hand”. *Att älska Gud* betyder att vi ska älska honom högre än allt annat (jämför Luthers förklaring till första budet: ”Vi ska frukta och älska Gud över allting och i allt förtrösta på honom”).

I Matteus 10:37 ger Jesus en tydlig förklaring till hur Lukas 14:26 om att hata ska förstås: ”Den som älskar far eller mor *mer än mig* är inte värdig mig, och den som älskar son eller dotter *mer än mig* är inte värdig mig” (Matt 10:37). Svenska Folkbibeln 2015 översätter Lukas 14:26 så här: ”Om någon kommer till mig och *inte sätter mig högre* än sin far och sin mor, sin hustru och sina barn, sina bröder och systrar och även sitt eget liv, så kan han inte vara min lärjunge.”

Också i Joh 12:25 föreligger en jämförelse mellan att älska och att hata, dvs att sätta först eller sist, i första eller i andra hand: ”Den som älskar sitt liv förlorar det, och den som *hatar* sitt liv i den här världen, han ska bevara det och vinna evigt liv.” Svenska Folkbibeln 2015 över-

sätter: ”Den som älskar sitt liv förlorar det, men den som *sätter sitt liv sist* i den här världen ska bevara det till evigt liv.” ”För vad hjälper det en människa om hon vinner hela världen men förlorar sin själ?” (Matt 16:26). ”När Jesus varnar för att älska våra liv, menar han att sätta detta jordeliv främst... När Jesus talar om att hata våra liv i den här världen, menar han att sätta honom och det liv han skänker högst” (Gary P. Baumler, *John, The People’s Bible*, NPH 1997, s 178, min övers. från engelskan).

I GT innebär det hebreiska verbet *sané* (”hata”), precis som *miséo* i NT, att ”sätta i andra hand” vid en jämförelse med att ”älska”. I 1 Mos 29:31 står: ”Men när HERREN såg att Lea *var hatad*” ..., dvs ”satt i andra hand”. Detta leder till följande översättningar: ”blev tilsidesatt” (Danska 1931), ”inte var älskad” (Svenska Folkbibeln, New International Version, New King James, Nya Lutherbibeln 1984, Norska 2011 m fl). Ytterligare ett exempel: I 5 Mos 21:15 står: ”Om en man har två hustrur, en som han älskar och *en som är hatad*, och både den älskade och *den hatade* har fött söner åt honom ...” Också här är det fråga om en jämförelse, dvs ”hatad” innebär närmast ”satt i andra hand”. Det leder till följande översättningar av ”en som är hatad”: ”en som han misliker” (Norska 2011), ”en som han ikke synes om” (Norska 1930), ”en som han tilsidesætter” (Danska 1931), ”en som han inte älskar” (English Standard Version, New King James, Svenska Folkbibeln m fl).

”En levande själ” eller ”en levande varelse”?

Fråga: Varför översätts inte det hebreiska ordet *néfesh* med ”själ” i 1 Mos 2:7 utan med ”varelse”? Och vad händer efter kroppens död? Dör också *néfesh*? Finns ”evigt liv” respektive evig pina efter döden?

Svar: Ofta kan *néfesh* översättas med ”själ”. Men i 1 Mos 2:7 betecknar inte *néfesh* en del av människan utan *hela* människan, *en person som andas* tack vare livsande (*neshamá*) från Gud. Vi använder också ordet ”själ” ibland på samma sätt när vi t ex frågar: ”Hur många själar var närvarande vid gudstjänsten?” Däremot används i 1 Mos 2:7 orden ”*nishmát chayyim*” (livsande) om en del av människan. Utan *neshamá* skulle människan bara vara en kropp eller stoft utan liv. Men nu är hon inte bara en kropp utan en kropp med livsande från Gud, enligt 1 Mos 2:7 *’afár* ”stoft, torr jord” plus ”livsande”. ”*Stoft (jord) är du, och stoft*

(jord) ska du åter bli” (1 Mos 3:19). Det gäller kroppen, inte livsanden som vi vanligtvis kallar själen. När vi dör skiljs kropp och själ åt. Kroppen blir stoft igen men inte själen.

Finns det dels evigt liv och dels evig pina efter den kroppsliga döden?

Ja, det ser vi av många ställen i NT, t ex Matt 25:46: *Och dessa ska gå bort till evigt straff, men de rättfärdiga till evigt liv.* Efter den kroppsliga döden väntar antingen evigt straff eller evigt liv. ”Guds gåva är evigt liv i Kristus Jesus, vår Herre” (Rom 6:23). Därför är det en så stor glädje att vi har en Frälsare, för ”syndens lön är döden”. Vi kan inte rädda oss undan syndens följd = döden, dvs skilsmässa från Gud, evigt mörker och lidande. Av Luk 16:19ff framgår att den rike mannen som förkastat Guds evangelium kom till den eviga pinan, inte till något *neutralt* dödsrike. När han dog kom han till ”Hådes där han plågades” (v 23): ”jag plågas i den här elden” (v 24). Här anges tydligt att det grekiska ordet *hådes* avser ”plågans plats”, dvs helvetet. Lasarus däremot kom efter sin kroppsliga död till saligheten tillsammans med andra troende som Abraham. Den rike mannen är klar över, men för sent, att han har kommit till ”plågans plats” (v 28). Därför vill han varna sina fem bröder som ännu lever. Han inser att *han* inte kan återvända från ”plågans plats” (*hådes*) och önskar därför att Lasarus får i uppdrag att återvända till jordelivet och varna bröderna: ”Han *måste* varna dem så att inte de också kommer hit till plågans plats. Men Abraham sa: De har Mose och profeterna” (v 28f).

Evangeliet om Frälsaren är räddningen. Om det eviga straffet i Gehenna (grek. *géenna*, ett annat ord för helvetet) säger Jesus enligt Mark 9:48: ”där deras mask inte dör och elden inte släcks”. Det är alltså allvarligt att förkasta Jesus, den enda frälsning som finns. Vi kan ju inte frälsa oss själva. Alla som avvisar Guds frälsning kommer att hamna utanför himmelriket och förkastas till ”mörkret ... där man ska gråta och gnissla tänder” (Matt 22:13; 25:30), till ”plågans plats”, av Petrus benämnd ”fängelset”. Där finns de otroendes ”andar” (själar) i en osalig väntan på den yttersta domens definitiva förkastelse av kropp och själ i ”eldsjön” (Upp 20:14). Efter fullbordad frälsningsgärning trädde Jesus fram inför ”andarna i fängelset” och proklamerade sin seger, den befrielse som de avvisat (1 Pet 3:19). Det är bara avvisandet av frälsningen (= otron) som fördömer.

Följande bild skulle kunna användas om evangeliet: Vi sitter fast i

ett mörkt fångelse och kan inte komma ut på grund av våra synder. Då kommer en glädjebudbärare till oss och säger: En annan har tagit ditt straff, lidit och dött i ditt ställe. Därför har jag ett glädjebesked: Du är fri tack vare honom, fri att komma ut! Du behöver inte vara kvar i fångelset! Men de flesta avvisar den ställföreträdande gottgörelsen. De miss-tror budbäraren, precis som på Noas tid: de vägrade att lyssna när Gud väntade tåligt under Noas dagar medan arken byggdes (1 Pet 3:20). Alla vill inte ta emot evangeliet. Paulus skriver: ”Hur ljuvliga är inte stegen av dem som förkunnar det goda budskapet! Men alla ville inte rätta sig efter evangeliet. Jesaja säger: Herre, vem trodde vår predikan?” (Rom 10:15f). Då går det lika illa som för den rike mannen i Luk 16:19ff.

Den yttersta dagen

Först på den yttersta dagen ska kropp och själ förenas igen och slutgiltigt dömas. Daniel är tydlig: ”De många som sover i mullen ska vakna, några till evigt liv och andra till förakt och evig skam” (Dan 12:2). De troendes kroppar vaknar och förvandlas till oförgänglighet så att de blir lika Kristi härlighetskropp. Paulus skriver: ”Vi har vårt medborgarskap i himlen, och därifrån väntar vi Herren Jesus Kristus som Frälsare. Han ska förvandla vår bräckliga kropp och göra den lik hans härlighetskropp” (Fil 3:20f). ”Vi ska inte alla insomna, men vi ska alla förvandlas, i ett nu, på ett ögonblick, vid den sista basunens ljud. Basunen ska ljuda och de döda ska uppstå odödliga, och vi ska förvandlas. Detta förgängliga måste kläs i oförgänglighet och detta dödliga kläs i odödlighet. Men när det förgängliga är klätt i oförgänglighet och det dödliga klätts i odödlighet, då uppfylls det ord som står skrivet: *Döden är uppslukad i seger. Du död, var är din seger? Du död, var är din udd?* (1 Kor 15:51–55).

I och med den yttersta domen är plågans förvaringsplats (”fängelset”, ”döden”, ”Hades”, ”Gehenna”, ”helvetet”) inte längre något hot för de troende. Alla fiender till Gud och hans sanna folk förpassas för evigt till ”eldsjön”, till den eviga elden som är beredd åt djävulen och hans änglar” (Matt 25:41). Johannes skriver: ”Och jag såg en stor vit tron och honom som satt på den. För hans ansikte flydde jord och himmel, och jag såg de döda, stora och små, stå inför tronen... Och döden och helvetet kastades i eldsjön. Detta, det vill säga eldsjön, är den andra döden. Och om någon inte fanns skriven i livets bok kastades han i eldsjön” (Upp 20:11–15) dit också djävulen, vilddjuret och den falske profeten kastades. ”De ska plågas dag och natt i evigheternas evighet” (v 10).

Den slutliga befrielsen från allt lidande

Domedagen innebär för de troende den slutliga befrielsen från allt lidande. Den är därför en stor glädjedag. Då besannas vad redan Jesaja profeterade om för mer än 2700 år sedan: *Han ska utplåna döden för evigt. HERREN Gud ska torka tårarna från alla ansikten och ta bort sitt folks vanära från hela jorden, för HERREN har talat* (Jes 25:8). Johannes fick detta bekräftat: ”Jag såg den heliga staden, det nya Jerusalem, komma ner från himlen, från Gud, redo som en brud som är smyckad för sin man. Och jag hörde en stark röst från tronen: *Se! Nu står Guds boning bland människorna. Han ska bo hos dem, och de ska vara hans folk, och Gud själv ska vara hos dem. Och han ska torka alla tårar från deras ögon. Döden ska inte finnas mer, och ingen sorg och ingen gråt och ingen plåga, för det som förr var är borta*” (Upp 21:2–4).

När?

När kommer den stora domedagen och befrielsedagen då vi får ”möta Herren i rymden” och ”för alltid ska vara hos Herren” (1 Tess 4:17)? ”Det sker”, skriver Paulus, ”när Herren Jesus uppenbarar sig från himlen med sina mäktiga änglar i flammande eld och straffar dem som inte vill veta av Gud och dem som inte lyder vår Herre Jesu evangelium. De ska straffas med evigt fördärv, skilda från Herrens ansikte och hans härlighet och makt, när han kommer på den dagen för att förhärligas i sina heliga och väcka förundran hos alla dem som tror” (2 Tess 1:7–10).

Det är mänskligt att försöka blunda för och vilja förneka den yttersta domen och helvetet. Det är ju något fruktansvärt att bli evigt fördömd – *men helt onödigt eftersom vi har en Frälsare som besegrat döden och fördömsen.* ”Så finns nu ingen fördömselse för dem som är i Kristus Jesus” (Rom 8:1). ”Gud vare tack som ger oss segern genom vår Herre Jesus Kristus!” (1 Kor 15:57).

Det underbara löftet om evigt liv

Vi inbjuds av evangeliet att lita på vår Frälsares ord: ”Jag är uppståndelsen och livet. Den som tror på mig *ska leva om han än dör*, och den som lever och tror på mig ska aldrig någonsin dö” (Joh 11:25f). ”Jag säger er sanningen: Den som hör mitt ord och tror på honom som har sänt mig, han har evigt liv. Han drabbas inte av domen utan *har gått över från döden till livet*” (Joh 5:24). Det är varje kristens uppgift att förmedla detta till människor utan tro och hopp här i världen. Bara evangeliet kan

skapa tro. Men *hur ska de kunna tro på den som de inte har hört? Och hur ska de kunna höra om ingen predikar?* (Rom 10:14).

SE

Chrysostomos om Matt 16:18

Fråga: I del 1 av genomgången av "Den stora upptäckten – vår väg till Katolska kyrkan" (Biblicum nr 1 2016) citeras Chrysostomos angående Matt 16:18: "På denna klippa. Han sade inte på Petrus, för det är inte på mannen utan på hans tro som Kyrkan är byggd. Och vad är det för tro? Du är Kristus, den levande Gudens Son." I fotnoten anges Homilia 53. Jag finner inte detta i Chrysostomos 53e homilia över Matteus evangelium. Varifrån är citatet hämtat?

Svar: Citatet återfinns i den lutherska bekännelseskriften "Om påvens makt och överhöghet" och är av allt att döma en parafras av vad Chrysostomos skriver i homilia 54 över Matteus evangelium. Där skriver Chrysostomos om Matt 16:18. Han betonar först att Simon är son till en vanlig människa och av samma natur som sin far, medan Jesus är Guds Son och av samma natur som *sin* Far. Sedan skriver han att klippan är den tro som Petrus bekänner. Detta motsvarar de två delarna i vad som i så fall är en parafras i bekännelseskrifterna. Först negativt: Han bygger inte på människan Petrus. Och sedan positivt: Han bygger på Petrus tro:

Vad säger alltså Kristus? "Du är Simon, Jonas son; du ska kallas Kefas." "Alltså, eftersom du har förkunnat min Fader, ska jag också säga namnet på honom som avlat dig", som om Han säger: "Liksom du är son till Jona, så är jag av min Fader." Annars skulle det vara överflödigt att säga: "Du är son till Jona." Men eftersom han sagt "Guds Son" för att visa att Han är Guds Son (liksom den andre är Jonas son) av samma substans som Honom som Han utgått från, därför tillade Han: "Och jag säger dig: Du är Petrus, och på denna klippa ska jag bygga min kyrka", d v s på den tro som bekännelsen kom av.

(Översatt från: <http://www.newadvent.org/fathers/200154.htm>)

Anders Nissen

Khirbet Summeily sigillen

De senaste årtiondena har några arkeologer och bibelforskare argumenterat för att David och Salomo var små eller mytologiska ledare och inte de mäktiga kungar som Bibeln påstår. Men under sommaren 2014 fann man sex lersigill från 900-talet f Kr som vittnade om en betydande administrativ verksamhet ända till en så avlägsen utpost som Khirbet Summeily nära Gaza vid den gamla gränsen mellan Juda och Filisteer. Lersigill användes nämligen ofta för att försegla skrivna dokument. Lersigillen i Khirbet Summeily är de senaste i en serie upptäckter som stöder Bibelns uppgifter att det på 900-talet f Kr existerade ett större kungarrike med Jerusalem som sitt centrum.

I Svenska Folkbibeln 2015 finns flera fotnoter som visar att personer som nämns i Bibeln ingalunda är mytiska gestalter utan historiska personer. Många av dem är arkeologiskt belagda. Några exempel:

2 Sam 3:1 "Kriget mellan Sauls hus och Davids hus blev långvarigt." Not till *Davids hus*: "Namnet på Israels kungahus är arkeologiskt belagt i en arameisk inskription på Tel Dan-stelen från 800-talet f Kr."

1 Kung 11:40 "Salomo försökte döda Jerobeam, men Jerobeam flydde till Egypten, till Shishak, Egyptens kung, och stannade där till Salomos död." Not till *Shishak*: "På egyptiska Sheshonk I (ca 945–922 f Kr), en libyskättad överbefälhavare som blev farao. Efter Salomos död härjade han Israel och Syrien år 925 f Kr (14:25f)." I en not till 14:25 tillfogas om Shishak: "I en inskription i Karnaktemplet räknar han upp mer än 150 besegrade städer."

Om Ahab, kung i Israel ca 874–853 f Kr, står i *1 Kung 16:31*: "Och som om det inte var nog för honom att leva i Jerobeams, Nebats sons, synder, tog han också till hustru Isebel, som var dotter till Etbaal, sidoniernas

kung, och gick bort och tjänade Baal och tillbad honom.” Not till *Isebel*: ”Hennes personliga sigill har hittats, utskuret i opal och dekorerat med egyptiska motiv.” Not till *Etbaak*: ”Regerade ca 887–856 f Kr. Enligt Josefus var han en präst åt krigs- och kärleks gudinnan Astarte, tog över kungamakten och regerade sedan från Tyrus, vars hamn han byggde ut.”

1 Kung 21:1 ”Därefter hände följande: Jisreeliten Nabot hade en vingård i Jisreel vid sidan om det palats som tillhörde kung Ahab i Samaria.” Not till *palats*: ”Ahabs vinterpalats i det varma och låglänta Jisreel, ca 4 mil nordost om Samaria i bergsbygden, var över 4 hektar stort, med murar, torn och en torr vallgrav.”

2 Kung 18:1 ”I Hoseas, Elas sons, Israels kungs, tredje regeringsår blev Hiskia, Ahas son, kung i Juda.” Not till *Hiskia*: Ca 715–687 f Kr, men samregent med sin far Ahas redan från 729 f Kr ... Hans personliga sigill har hittats, dekorerat med en bevingad skarabé (egyptisk symbol för återuppståndelse) och orden ‘Hiskia, Ahas son, kung av Juda’.”

SE

Utblick över samtiden

Bön till avgud i svenska kyrkan

Svenska kyrkan har skickat ut ett kollektcirkulär inför den Heliga Trefaldighets dag, missionsdagen. Cirkuläret avslutas med en bön som inleds på följande sätt:

Gud, Heliga Treenighet, Fader och Moder, Son – Syster och Broder, och Ande – livgiviska och inspiratör, led oss ...

Kyrka och Folk nr 22/2016 kommenterar med rätta: ”Detta är inte en kristen bön eftersom den tydligt riktar sig till någon annan gud, en avgud, och inte till Gud som uppenbarar sig i sitt ord.” Hur kristna som lärt känna den ende sanne Guden kan tillhöra och fira gudstjänst inom en så avfallen kyrka är svårt att förstå.

I samma kollektcirkulär med anledning av Svenska kyrkans missionsdag finns ingenting om kyrkans missionsuppdrag att föra människor till Kristus. Jesus nämns inte ens utan bara Svenska kyrkans stöd till ”skogs-skydd, trädplantering och utbildning i ekologiskt jordbruk”. Kyrka och Folk kommenterar: ”Det är vällovliga saker men här nämns inte ett ord om att människor ska komma till tro på Herren. Att Svenska kyrkan i sitt internationella arbete inte längre fokuserar på att människor ska lära känna Jesus är inte någonting nytt.”

”Inte någonting nytt”!! Ja, avfallet från biblisk kristendom har pågått länge. Genom den så kallade ”upplysningstiden” på 1700-talet och bibelkritikens genombrott vid de teologiska fakulteterna på 1800-talet blev det än värre. Allt övernaturligt måste rensas bort. Därmed bortrationaliserades den ende sanne Guden och hans frälsningsgärning genom Kristi ställföreträdande gottgörelse. Men i gamla kyrkor, t ex Västerås domkyrka, är det första man möter ett stort krucifix som vittnar om det helt avgörande för sann kristendomen, det glada budskapet att Kristus har dött för alla våra synder. Detta centrum i vår kristna tro lyser allt of-

tare med sin frånvaro, också i kyrkobyggnader som har korset i centrum. När präster får komma till tals i radio/TV hörs sällan något om Jesus som Guds Son och hans frälsningsgärning för oss. Människotankar om klimatet eller andra inomvärldsliga problem är vad människor får höra. De får stenar i stället för brödet från himlen.

Djuphavsfossil högt upp i Alperna

Fynd av havsfossil långt upp i bergskedjorna är knappast något nytt. De visar hur forntida havsbottnar pressats upp till de stora bergskedjorna världen över. Bland de senaste fynden finns några från Alpernas jurala-ger. Ett internationellt team som gjort utgrävningar i området rapporterar om över 2 500 hitintills funna fossil, klassificerade som djuphavsfossil. Även *berggrunden* där de hittats *liknar* de klippor som finns på havsbottnarna. Den kanske mest kända fyndplatsen för fossil på höga höjder är Burgess Shale i Klippiga Bergen, som upptäcktes för ca 100 år sedan. Den innehåller mycket välbevarade marina fossil av mindre djur som exempelvis alger och maskar. I samma bergskedja, fast i en helt annan miljö, upptäcktes nyligen ännu en fyndplats med bottenlevande havsdjur, som exempelvis brachiopoder, mollusker, svampdjur, trilobiter och andra kräftdjur.

Källa: <http://phys.org/news/2014-05-fossil-discovery-alps-theory-deep.html>

Nya testamentet ska bli kortare och enklare

I VLT den 11 augusti meddelas att författaren och journalisten Hanna Wallsten har fått uppdraget att skriva en kortare och mer lättläst version av Nya testamentet. Mellan hälften och två tredjedelar ska bort, säger Wallsten.

Det kan vara vällovligt att svåra ord byts ut mot enklare och långa förklaringar förenklas, *om därmed inte textens innebörd* förändras. Men tar man bort ”mellan hälften och två tredjedelar” av texten måste med nödvändighet delar av det viktiga innehållet gå förlorat och en sådan förkortning riskerar förvanska det bibliska budskapet. Det är inte för intet som Johannes avslutar Uppenbarelseboken med orden: *Om någon lägger något till dessa ord, ska Gud lägga på honom de plågor som beskrivs i denna bok. Och om någon tar bort något från orden i denna profetias bok, ska Gud ta ifrån honom hans del i livets träd och i den heliga staden som beskrivs i denna bok* (Upp 22:18-19).

”Lagom till Bokmässan i september 2017 ska Hanna Wallstens omarbetade version vara klar”, enligt artikeln i VLT som också innehåller en sk faktaruta. Tyvärr innehåller denna några vanliga fel. Där står bl a: ”Bibeln består av 77 olika böcker.” Det är en missuppfattning att GT:s apokryfer hör till Bibelns kanoniska böcker. Bibeln består av 66 böcker, 39 i GT och 27 i NT. Tobit, Judit, Tillägg till Ester, 1 Mackabeerboken, 2 Mackabeerboken, Salomos vishet, Jesus Syraks vishet, Baruk, Jeremias brev, Tillägg till Daniel samt Manasses bön har aldrig tillhört den judiska kanon, de gammaltestamentliga skrifter som Jesus sanktionerat som Skriften med stort S.

Angående Nya testamentet påstår faktarutan: ”På 300-talet beslutade kyrkan vilka texter som skulle ingå i Nya testamentet.” Det är också missvisande. NT:s 27 apostoliska böcker förelåg som ”uppfyllelsen” (=NT:s) apostoliska skrifter långt före 300-talet. Först när någon eller några av dessa som kristna församlingar tagit emot som Jesus och apostlarnas lära blev ifrågasatt, aktualiserades behov av förteckningar över vilka skrifter som var apostoliska. Det blev aktuellt redan ca 139 när Marcion angrep både Gamla och Nya testamentet. Den främsta anledningen till att kyrkan så småningom blev tvingad att förteckna vilka böcker som tillhörde den nytestamentliga kanon var att irrlärare försökte smussa in sina tankar i den kristna församlingen genom att författa skrifter i apostlarnas och andra bibliska personers namn. ”Kanonbildningen innebar inte att man diskuterade och röstade om vilka skrifter som skulle upphöjas till heliga, kanoniska skrifter. Kanonprocessen var en negativ process. Man ville förhindra att falska, oapostoliska skrifter likställdes med de apostoliska och fick spridning i församlingarna. Förutsättningen för kanonbildningen var alltså att heliga skrifter redan fanns, äkta apostoliska skrifter som känts igen som sådana och förelästs i församlingarna alltifrån deras tillkomst” (ur min skrift *Gardells Gud, Da Vinci-koden och Bibeln*, XP Media 2005, s 68f). För mer information om Bibelns kanon, se kapitlet ”Vilka böcker tillhör Bibelns kanon?” i nämnda bok, sid 61–78.

SE

Litteratur

PAULUS FÖRVANSKAREN

Mats G Larsson

Fri Tanke förlag 2016, 264 sidor

Mats G Larsson är docent i arkeologi och har skrivit flera populärvetenskapliga böcker om svensk och nordisk förhistoria, särskilt vikingatiden. I denna bok argumenterar han för sin tes *att Paulus har förvanskat vad Jesus och hans första lärjungar stod för*. Enligt Larsson stod såväl "Jesusrörelsen" som Paulus för något helt annat än det som Nya testamentet bär vittnesbörd om.

Vad grundar sig då Larssons framställning av Paulus och "Jesusrörelsen" på? Det anger han i sitt förord: "Framställningen är baserad på en strikt historisk/vetenskaplig grundsyn, och *inga övernaturliga orsaker till olika händelser har således godtagits*" (s 10, min kursiv). Självklart är Paulus en förvanskare, om denna grundsyn är hållbar, men i så fall inte bara Paulus utan också Jesus, ja hela Bibeln!

När Larsson avvisar Bibeln som en trovärdig källa måste han, i brist på andra källor, tillverka en. Han spekulerar hur det bibliska vittnesbördet *borde* ha sett ut om inget övernaturligt har hänt i och med Jesus, om Gud inte finns och om Jesus bara var en bristfällig människa. Han medger att det inte är lätt att konstruera en sådan källa. Han skriver: "Att skilja den bakomliggande verkligheten från senare tillkomna myter och tillrättalägganden är ingen lätt uppgift" (s 9).

Jämför man Larssons rekonstruktion med Bibelns vittnesbörd ser man att han tvingas bortse ifrån eller grovt vinkla och förändra vad en rad ögonvittnen har sett och hört. Här några exempel på hans grova förändring av Nya testamentets vittnesbörd: "Jesus var ett slags selot som med våld ville skapa en gudsstat på jorden" (s 40), "en domedagsprofet som i Johannes Döparens efterföljd såg framför sig ett kommande ingripande från Gud" (s 41), "en krigisk person" (s 41). "Han skulle ganska snart komma att

bli mycket besviken” (s 41). ”Bakom fanatismerna och viljan att fortsätta kampen mot de förhatliga romarna låg bland annat hoppet om att Gud på något sätt skulle ingripa på judarnas sida, om inte förr så när templet hotades av förstörelse; det vill säga ett liknande hopp som funnits hos de många folkledare som uppträtt under de föregående decennierna och troligen även hos Jesus” (s 226). ”En synnerligen begåvad och mycket speciell ung man, som hade trott sig vara odödlig och utvald till något oerhört stort, föll i stället offer för sin egen övertro och gick ett ömkligt slut till mötes i sina anhängares åsyn” (s 53f).

Larsson skiljer mellan Nya testamentets vittnesbörd om Jesus och det han menar vara den ursprungliga ”Jesusrörelsen”. Han beskyller Paulus för att vara den stora boven i dramat, den som självsvåldigt förvanskade Jesus förkunnelse. Han talar om ”Paulus självsvåldiga ändring av Jesusrörelsens lära” (s 139) och om ”en bestående fiendskap” mellan Petrus och Paulus (s 140). Men han medger: ”Några tydliga tecken på en sådan fiendskap finns dock inte i Nya testamentet” (s 140). Paulus ”idéer, starka vilja och ihärdighet” är enligt Larsson orsaken till att ”det budskap som Jesus, hans lärjungar och hans familj försökt sprida” förvanskats (s 233).

Vid sitt bortrensande av allt övernaturligt i Nya testamentet lutar sig Larsson främst mot två böcker: Oliver Sachs bok *Hallucinations* (London 2012) och boken *Juden Jesus*, utgiven av Judiska Museet (Stockholm 2013). Jesus görs till en misslyckad upprorsledare, allt annat än Nya testamentets vittnesbörd: ”Guds lamm som tar bort världens synd”, den himmelske ”Människosonen” (Dan 7), ”den levande Gudens Son”. Aposteln Paulus görs till en mer eller mindre sinnessjuk förvanskare av ”Jesusrörelsen”. ”Särskilt i samband med så kallad tinninglobsepilepsi kan hallucinationerna ibland uppfattas som så verkliga att de påverkar den sjukas föreställningsvärld och hela val av livsriktning” (s 166). ”Vad var det då som drev Paulus mot hans mål? Vad var det som gjorde att han så ihärdigt försökte tränga sig in bland Jesus tidigare lärjungar och närmaste efterföljare och strävade efter att ta över rörelsen och dess budskap? ... de olika syner han hade, vilka i sin tur sannolikt hade samband med någon neurologisk sjukdom med åtföljande hallucinationer” (s 236f). ”Tinninglobsepilepsi skulle kunna förklara mycket av det han (Paulus) antyder i sina brev. Ja, även själva omvändelseupplevelsen på vägen till Damaskus, för inte bara hallucinationen som sådan utan även det starka ljusskenet och den temporära blindheten är fenomen som kan uppträda i samband med just denna sjukdom ... det var genom liknande hallucinationer i samband med någon sjukdom som Paulus blev övertygad om sin

uppgift som Jesus profet och apostel ... Utan en sådan inre övertygelse hade han knappast vågat ifrågasätta Jesus egna lärjungar” (s 166f).

Precis som många ”fritänkare” före honom har Larsson stora svårigheter att komma till rätta med Jesus många bevitnade under och att hans grav var tom ”på tredje dagen” efter korsfästelsen, dvs att Jesus hade uppstått precis som han flera gånger förutsagt att han skulle göra efter fullbordad återlösningsgärning. Utifrån den rationalistiska utgångspunkten att inga övernaturliga orsaker kan godtas *måste* givetvis Jesus gudomlighet och hans uppståndelse förnekas. Därmed *måste* det vara en bluff att Paulus fått sitt uppdrag från den uppståndne Jesus.

En ”vetenskaplig grundsyn” – rationalistisk tro eller biblisk?

Eftersom vi människor inte kan kontrollera Gud, vill modern vetenskap inte ens räkna med möjligheten av gudomlig kausalitet: *en evig och allsmäktig Gud som är levande och agerande*. Vetenskapen måste vara fri från en sådan Gud. Allt övernaturligt anses *orimligt* och måste bortförklaras. Men vad händer? Vad blir följderna: i själva verket *en orimlighet*. Man tvingas nämligen anta att skapelsen har skapat sig själv, vilket är en orimlighet! (Jfr Heb 3:4: ”Varje hus är byggt av någon, men Gud är den som har byggt allt”). Man tillskriver evolutionen helt orimliga, ja övernaturliga egenskaper: att den kan konstruera, designa och programmera ting som enligt all erfarenhet kräver en synnerligen intelligent programmerare och konstruktör. Vetenskapen frågar efter mänskliga analogier, men det finns inga analogier till att ett komplicerat operativsystem har kommit till av sig självt! Detta vetenskapens dilemma berör inte Larsson när han betonar att hans framställning ”är baserad på en strikt historisk/vetenskaplig grundsyn, och inga övernaturliga orsaker till olika händelser har således godtagits” (s 10).

Det är inte fråga om att vidskepligt godta obestyrkta påståenden om övernaturliga händelser. Enligt Bibeln kräver Guds under en klar dokumentation av flera ögonvittnen. Det gäller såväl Jesus gärningar i NT som Guds gärningar i Israels historia enligt GT. Jesus motståndare inom Stora rådet resonerade precis som Larsson: De under som Jesus gjorde kan inte ha ägt rum. Därför måste det vara något fel på ögonvittnena! Men hur ska man komma ifrån de många ögonvittnenas vittnesbörd t ex i samband med botandet av en som bevisligen varit blind från födseln (Joh 9) eller en som bevisligen varit död i fyra dagar och redan luktade (Joh 11). Det gick inte att förneka vad som hänt med hänvisning till en strikt vetenskaplig metod. ”Överstepräster och fariseerna kallade då samman Stora rådet och sade:

‘Vad gör vi? Den här mannen gör många tecken. Låter vi honom hålla på så här kommer alla att tro på honom’ ...” (Joh 11:47f). Därför försökte man undanröja bevisen. Man beslöt att inte bara döda Jesus utan också Lasarus (12:10f).

Jesus begärde inte att man blint skulle tro på honom utan stöd av bevittnade gärningar: *”Om jag inte gör min Fars gärningar, så tro mig inte. Men om jag gör dem, tro då gärningarna om ni inte kan tro på mig. Då ska ni inse och förstå att Fadern är i mig och jag i Fadern”* (Joh 10:37). När Jesus sa: *”Dina synder är förlåtna”* kunde det betvivlas av skeptikerna. Det kunde vara hädelse: *”Han hädar! Vem kan förlåta synder utom Gud?”* (Mark 2:6ff). Då sa Jesus: *”Vad är lättast, att säga till den lame: Dina synder är förlåtna, eller att säga: Res dig, ta din bädd och gå? Men för att ni ska veta att Människosonen har makt på jorden att förlåta synder, säger jag dig”* – och nu talade han till den lame: *”Res dig, ta din bädd och gå hem!”* *Då reste mannen sig upp, och genast tog han sin bädd och gick ut inför ögonen på dem alla* (v 9–12). OBS: *”inför ögonen på dem alla”!*

Också apostlarna gjorde efter Jesus uppståndelse ofattbara under inför ögonen på så många vittnen att medlemmarna i Stora rådet blev rådvilla när det gällde att stoppa den kristna ”sekten”: *”Vad ska vi göra med dessa människor? Att det har hänt ett märkligt tecken genom dem är uppenbart för alla som bor i Jerusalem, och det kan vi inte förneka”* (Apg 4:16). Petrus hade botat en man som varit förlamad från födseln och varje dag suttit vid Sköna porten för att tigga (Apg 3:1ff).

Larsson förbigår helt Gamla testamentet som är rikt på dokumentation av Guds övernaturliga ingripanden inför många ögonvittnen. Räddningen ut ur Egypten och de många Gudsingripandena under ökenvandringen skedde *inför så många vittnen att det var omöjligt att förneka dem*. GT:s vittnesbörd är inte en följd av godtrogenhet. Tvärtom utmärks israeliterna av otro, glömska och avfall från Gud. Därför måste Mose påminna de avfälliga: *”Du har själv fått se det, för att du skulle veta att HERREN är Gud: Det finns ingen annan än han”* (5 Mos 4:35). *”HERREN gjorde stora och ödeläggande tecken och under i Egypten på farao och hela hans hus inför våra ögon”* (5 Mos 6:22). *”Tänk på de stora hemsökelse som dina ögon har sett. Tänk på de tecken och under, på den starka hand och uträckta arm med vilken HERREN din Gud förde dig ut”* (5 Mos 7:19).

Larsson presenterar spekulationer om Jesus utan att nämna någonting om GTs profetior om den kommande Messias, vem han är och vad som är hans uppdrag: att Messias var en ättling till David (Jes 11:1ff) och samti-

digt "Mäktig Gud" med ett fridsrike och ett evigt välde som inte ska ta slut (Jes 9:6–7, Dan 7:14). Det är bakgrunden till Jesus ord: "Mitt rike är inte av den här världen." Hans uppdrag var att förnedras och genomborras för våra synders skull, att som ett lamm föras bort för att slaktas (Jes 53). Det var inte, som Larsson tror, ett misslyckande. Han var judarnas rätte kung men skulle komma "ödmjuk, ridande på en åsna, på en åsninnas föl" (Sak 9:9). Jesus sa till sina lärjungar som var oförstående inför vad som hade hänt genom korsfästelsen och uppståndelsen på tredje dagen: "Så tröga ni är i tanke och hjärta till att tro på allt som profeterna har sagt! *Måste inte Messias lida det här för att sedan gå in i sin härlighet?* Och han började med Mose och alla profeterna och förklarade för dem vad det stod om honom i alla Skrifterna" (Luk 24:25–27).

Jesu uppståndelse till liv igen efter sin korsdöd är den stora stötestenen för alla rationalister. Den tomma graven är ett ofrånkomligt faktum och rationalisterna saknar en död kropp som bevis för att Jesus aldrig uppstod. Däremot föreligger en rad vittnesmål om att Jesus verkligen hade uppstått. "Mer än femhundra bröder" kunde vittna om det och det gick på Paulus tid ännu att förhöra dem. Han skriver: "De flesta av dem lever än, även om några har avsomnat" (1 Kor 15:6). Så om ni tvivlar, kolla vad de har att säga!

Larsson kommer med en rad förslag till bortförklaringar av Jesus uppståndelse. De har dock så lite med saklig, källbaserad forskning att göra, att man förvånas över att en duktig historiker som Larsson hänger sig åt lösa spekulationer.

1. Han hänvisar till att det finns "sentida exempel på att kända och älskade personer påstås leva vidare" och att Jesus levde i en "vidskeplig tid" (s 58). Men lärjungarna hade ju svårt för att tro att Jesus hade uppstått! De var tvärtom tvivlande till att börja med.
2. Angående den tomma graven föreslår Larsson som en möjlighet att Jesus kropp "transporterades till ett mera permanent gravställe av Jesus anhöriga, kanske till en familjegrav hemma i Galileen" (s 59).
3. Jesus dog aldrig utan överlevde och tillfrisknade, åtminstone för en tid. "Jesus visade sina sår för lärjungarna för att bevisa att det var han. Men i så fall måste han ha fått hjälp att komma ut ur graven och att sedan överleva, det vill säga ha fått mat och dryck samt vård för sina skador, en hjälp som i första hand måste ha givits av lärjungar och närstående" (s 60).

4. Jesus fortsatte sin verksamhet i Paulus gestalt (Lena Einhorn's tanke).
5. Larsson medger att de fyra förslagen ovan har "stora svagheter". Han lanserar därför ett femte förslag som han argumenterar starkt för. "Det fanns en annan part i spelet som både hade anledning att få bort kroppen och hade möjlighet att genomföra detta – Herodes Antipas, kung över Galileen och Perea och nära lierad med romarna" (s 61). Herodes Antipas ville utvidga sitt lydskonungadöme till Samarien och Judeen. "Att då strax intill Jerusalems murar ha graven för en folkledare av kung Davids ätt som påstods ha varit kung över judarna utgjorde givetvis ett hot mot dessa planer som måste avvärjas så snart som möjligt" (s 61).

Vi ser att rationalismen leder till en förvanskning av Paulus och Bibelns budskap om Jesus. Larssons utgångspunkt att strikt vetenskaplighet *kräver* att alla övernaturliga orsaker måste uteslutas har resulterat i en bok där spekulationer ersätter vad en rad ögonvittnen kan vittna om. Lika dåraktigt som att tro att skapelsen har skapat sig själv, därför att ingen övernaturlig orsak får förekomma, är det att förneka att Jesus övernaturliga gärningar har ägt rum och att han verkligen har uppstått efter fullbordat frälsningsuppdrag. David skrev redan för 3000 år sedan: "Dåren säger i sitt hjärta: Det finns ingen Gud" (Ps 14:1; 53:2).

SE

URTIDENS BUDSKAP TILL NUTIDEN

Studier över Bibelns elva första kapitel

Bengt Djupsjöbacka

SLEF-Media 2016, 108 sidor

Den här lilla boken är en samling bibelstudier som prosten Bengt Djupsjöbacka, en central gestalt inom Svenska Lutherska Evangeliföreningen i Finland, har hållit under ett par seniorläger på lägerområdet Klippan i Nykarleby.

Studierna kännetecknas av ett ödmjukt fasthållande vid Skriftens inspiration och auktoritet. Evolutionsteorin får här inget understöd, och inte heller underkänns de sex skapelsedagarna och att människan är skapad till man och kvinna. Berättelserna om syndafallet och syndafloren är historisk verklighet och ges den betydelse som anstår en bibeltrogen utläggare.

Författaren anknyter då och då till grundtexten och ger fördjupning utifrån den. Han påpekar exempelvis, att det hebreiska verbet som är översatt med "hugga i hälen" (1 Mos 3:15) har en betydelse som för tankarna till korsfästelsen, där en spik slogs igenom den korsfästes häl.

Många tänkvärda andliga lärdomar ges utifrån texterna, ofta med hänvisning till goda andliga fäder. Han framför tanken att det var Kristus, den andra personen i gudomen, som närmade sig människorna efter deras syndafall och därmed gav dem löftet om frälsningen. Kain är urtypen för de människor som söker sin rättfärdighet i sina egna gärningar. Arken är en bild för dopet, som bär oss genom tidens brännningar till det himmelska målet.

Trots att intrycket i det allra mesta är positivt måste en kritisk synpunkt framföras. I det sista kapitlet, som utgår från Babels torn, kommer författaren till språkförbistringens motpol, pingstundret och Kyrkans födelse. Han konstaterar att denna Kyrka, som Gud har byggt, inte har några brister. Sedan behandlar han bristerna i den synliga kyrkan, men här verkar det bli en sammanblandning av kärleken till den osynliga Kyrkan och det yttre kyrkosamfundet. Vi är, skriver han, kallade att älska Kyrkan och kämpa mot hennes fiender. Så beskriver han en maktkamp inom den yttre kristenheten och att "kyrkans ledning" alltmer rättar sig efter folkopinionen och allt mindre tycks akta på det skrivna Ordet. Den sanna Kyrkan har alltid befunnit sig i kamp. Han citerar här Winston Churchill, att "läget är stimulerande", i det här fallet när vi får strida för Guds ord.

Här finns det problematiska: att författaren är nöjd med att få vara med i den avfallna kyrkan "så länge vi får samlas kring Guds ord". Alltför mycket är författaren präglad av den folkkyrkoromantik som präglat väckelserörelserna. Ska Guds folk verkligen nöja sig med att anvisas ett hörn av en avfallen kyrka, en antikrist som Uppenbarelseboken så tydligt lär?

Visst är det så att Kyrkan alltid har fört en kamp mot sina fiender. Men inom sig ska den inte tillåta en sådan oreda som folkkyrkorna visar idag. Nej, Guds folk har både rätt och skyldighet att bevara Guds rena ord i all sin verksamhet och driva ut det onda. Vi förmanas att skilja oss från den antikristliga kyrkan, som i Uppenbarelseboken kallas den stora skökan, och inte att vara nöjda med att få kämpa för ett livsutrymme i dess mitt. Inte minst en andlig lärare behöver här tänka på sitt ansvar att ge en praktisk vägledning utifrån Bibelns undervisning.

Ola Österbacka

UTLÄGGNING AV UPPENBARELSEBOKEN

Lars Borgström

LFS och författaren, 2016, 515 sidor

För att förstå Uppenbarelseboken rätt behöver man tillämpa sunda tolkningsprinciper. Vi har nog alla stött på spekulativa utläggningar av boken som kan kittla människor i öronen, men som inte harmonierar med övriga Bibeln och som inte har Kristus i centrum. Lars Borgström visar i sin kommentar hur Uppenbarelseboken egentligen är en väldigt evangeliecentrerad bok som är till stor tröst för kristna i svåra omständigheter, samtidigt som den är en avslöjande och rannsakande bok. Denna kommentar kan därför bli till stor nytta, inte bara för att motbevisa de felaktiga utläggningarna, utan för att den låter Uppenbarelseboken komma till sin rätt som den tröstebok den från början var skriven som.

Något som är speciellt för Uppenbarelseboken är att boken så totalt domineras av syner. Syner är inte unikt för Uppenbarelseboken utan finns t ex i 1 Mosebok, men i betydligt lägre proportioner (t ex faraos drömmar). Till hjälp att tolka synerna har vi först och främst sammanhanget som synerna står i. T ex förklaras att de sju ljusstakarna som han som ”liknade en människoson” går omkring bland (Upp 1:13–14) är de sju församlingarna (v 20). Det finns också exempel när Uppenbarelseboken på andra ställen klargör vad som menas med en viss bild. T ex läser vi att djävulen binds med kedjor i Upp 20 och vi har tidigare läst om hur satan besegras av Ordet och Lammets blod (Upp 12). ”Så får vi alltså veta, att kedjorna som binder satan är Ordet och Jesu blod” (s 18). Och slutligen finns det tillfällen när vi får gå till övriga Bibeln för att riktigt förstå innebörden. Ett exempel är just när Jesus går bland ljusstakarna ”och vi påminns då om orden i Matt 18:20, där Jesus lovar att vara mitt ibland dem som samlas i Hans namn, om de så bara vore två eller tre” (ibid).

Redan de ovan nämnda exemplen visar hur kommentaren å ena sidan undviker spekulationer som går utöver Skriften och å andra sidan lyfter fram det evangeliska och trösterika budskapet. Borgström kan skriva, utifrån de tolkningsprinciper han följer, att ”Uppenbarelseboken är en tydlig bok, om bara bilderna inte pressas bortom det som de avser” (s 12). Uppenbarelseboken innehåller samma sanningar som övriga Skriften, men ger en annan vinkel på dem, så att betydelsen av dessa sanningar blir tydlig för kristna som ser sig omgivna av en värld som är främmande för livet i Gud. ”Uppenbarelseboken vill ge oss tröst och mod under förföljelser och prövningar. Den

visar nämligen först och sist på segern över det onda: segern i Jesus Kristus. Denna seger måste vi ständigt ha för ögonen om vi själva ska segra, d.v.s. nå fram till den eviga saligheten” (s 15).

Den tolkningsskola som företräds i boken är en idealistisk metod. Man tolkar då inte de olika synerna som att de representerar specifika händelser i världs- eller kyrkohistorien (Luther identifierade t ex de sex basunerna med sex olika falska lärare, som Marcion, Arius och Muhammed), utan låter dem istället stå för generella händelser och företeelser, så att de sex basunerna kan få stå för alla falska läror överhuvudtaget.

Denna tolkningsmetod undviker den godtycklighet som lätt blir resultatet när man försöker identifiera detaljerna i boken med bestämda händelser. Samtidigt gör den rättvisa åt bokens struktur, där samma händelseförlopp återberättas ur olika vinklar sex gånger. Att boken har denna struktur kan man se genom att lägga märke till att vart och ett av dessa avsnitt berättar om (och ofta avslutas med) domen (Upp 6:17, 11:18, 14:16, 16:17–21, 19:20–21 och 20:11–15). ”Uppenbarelseboken kan liknas vid en spiraltrappa. När man rört sig ett varv kommer man in på ett nytt varv, men nu skildras det hela ur ett nytt perspektiv, på ett annat plan” (s 14).

I linje med denna idealistiska tolkning ligger uppfattningen att många av siffrorna och talen i boken har ett symboliskt värde. Siffran tre är Guds tal, den treenige som är ”helig, helig, helig”; siffran fyra är skapelsens tal och många exempel ges på hur skapelsen delas in i fyra klasser (jfr även de fyra väsendena som representerar skapelsen i Upp 4:6); siffran sju (tre plus fyra) står för Guds förbund med mänskligheten och förekommer hela 54 gånger i Uppenbarelseboken; siffran tolv (tre gånger fyra) är Israels och kyrkans tal (jfr de tolv stammarna och de tolv apostlarna), medan tiotalet står för fullhet. Dessa siffror multipliceras ibland med varandra, så att t ex Uppenbarelseboken talar om de 144 000. ”Att talet är just etthundrafyrtiofyra tusen är mycket trösterikt. Talet syftar på tolv gånger tolv gånger tio gånger tio gånger tio. Tolv är församlingens tal. ... Tio är fullhetens tal. Tio gånger tio gånger tio är alltså fullhetens tal taget i kubik, och betecknar därmed fullständighet. ... Talet etthundrafyrtiofyra tusen säger oss att Herren har räkning på de sina, ingen är glömd. Alla Guds barn finns med i den tecknade skaran.

Guds folk är ingen obestämd, tillfällig sammanräfsad hop, utan en bestämd enhet, utvald i Kristus före världens grundläggning (Ef. 1:4)” (s 202f).

Jag har ägnat extra stort utrymme åt tolkningsprinciperna, eftersom valet (eller de oreflekterade användandet) av tolkningsprinciper är avgörande för vilka tolkningar man sedan landar i.

Nedan följer några exempel på tolkningar i kommentaren som illustrerar hur Uppenbarelseboken både är rannsakande och trösterik, aktuell och evangelisk:

Ur sändebrevet till församlingen i Smyrna, "martyrförsamlingen", kommenteras orden "jag känner din fattigdom, men du är rik". Det lyfts fram hur det negativa inte förnekas. Vi får se saker som de är. "Sonen och Anden förnekar inte något av den verklighet vi upplever: fattigdom, synd, lidande och rädsla" (s 66). Samtidigt är alltså församlingen rik, trots att de säkert upplevde sig fattiga i sig själva, också andligt sett. "I Smyrnas församling hade de blivit fattiga i sig själva, men rika i Kristus" (s 67). I samma sändebrev säger Kristus att församlingen kommer att få lida under "tio dagar". Detta tolkas, i enlighet med inledningen, som ett symboliskt tal som står för fullhet. "Gud hade mätt upp lidandemåttet och lidandetiden för martyrförsamlingen i Smyrna. Gud har även mätt ut tiden för varje annan martyrförsamling och för varje enskild kristen" (s 70). Detta är förstås en tröst för oss kristna, och något som ofta lyfts fram i kommentaren, hur allt ligger i Guds hand.

I kontrast till brevet till Smyrna står många av de sändebrev som innehåller olika förebräelser mot församlingarna och särskilt dess föreståndare. T ex församlingen i Efesus som får erkännande för alla gärningar den gör, men som har förlorat sin första kärlek. Föreståndaren hade gått upp i kampen mot den falska läran, men glömde allt mer sin egen synd. "Han fick mindre besvär av sin egen synd och därigenom mindre behov av Jesus som sin egen Överstepräst. *Följden blev att kärleken till Kristus blev svag*" (s 60).

Det är värt att notera att om man såg till det yttre hos dessa och de andra församlingarna som sändebreven var riktade till så skulle intrycket ofta kunna vara helt annorlunda än det omdöme som Jesus ger. Uppenbarelseboken är en uppenbarelse av den andliga verkligheten, också i sändebreven. "Det genomgående i alla sändebreven är uppmaningen att lyssna till vad Jesus och Anden säger, och hålla fast vid det. Den som börjar hålla sig till vad han ser och upplever inom sig och runt omkring sig är strax förlorad" (s 55).

I utläggningen av de båda vilddjuren (Upp 13) visas Uppenbarelseboken vara en aktuell bok. Vilddjuret från havet (v 1-10) utläggs som den gudlösa staten, medan vilddjuret från jorden (v 11-18) är Antikrist. Medan en gudlös stat ofta är uppenbart ond, så beskrivs det andra vilddjuret som att det liknar ett lamm, men talar som en drake. Detta är farligare, eftersom det är mer förrädiskt. I en exkurs visas att Bibelns Antikrist är påveämbetet, men Borgström tillägger i utläggningen att det andra vilddjuret också är verksamt

utanför den romersk-katolska kyrkan. ”Djävulens grundläggande budskap är frälsning genom gärningar” (s 321). Detta budskap har trängt in i många sammanhang.

Kommentaren lyfter många gånger fram faran med falsk lära, vilket också blir naturligt med en idealistisk tolkning. T ex utläggs orden i Upp 8:12 om att ”en tredjedel av solen” träffades, liksom de andra ljuskällorna på himlen, så att ”dagen förlorade en tredjedel av sitt ljus, och natten likaså” med en andlig tolkning: ”Det är inte svårt att förstå den andliga innebörden av detta. Solen är Guds ord, som lyser upp för människorna (Ps 19:9, 119:105, 1 Pet 1:19). De falska lärorna fördunklar emellertid evangeliets sanning. Människorna kan inte bli frälsta genom människomeningar och onda andars läror som förkunnas från predikstolarna” (s 226). Sedan diskuteras hur ”en tredjedel” ska förstås. I kristenheten idag verkar det ju se betydligt värre ut. Kanske handlar det om att ”en tredjedel av evangeliets frälsande kraft tagits bort gång på gång”, vilket efter de fyra katastrofer som nämnts i texten skulle innebära att en knapp femtedel av kraften återstår, före de tre sista (och värsta) basunerna. ”Men kanske är det att pressa symboliken i dessa syner alltför långt att räkna på detta matematiska vis. Allt vi med säkerhet kan säga är att heresierna som utlöses av de fyra första basunerna inte orsakar total förstörelse. De kan inte helt och hållet, inte ens sammantagna, fördunkla Guds ord sanning” (s 227).

Det första vilddjuret är alltså den världsliga makten när den är kristendomsfientlig. Även om vi i Sverige inte lever under sådana lidanden som vi kan läsa om i historien eller se i andra länder, så avslöjas ändå många antikristna drag i den världsliga makten i vårt land. När det t ex står om hur detta vilddjur hädar Guds namn så påminns vi om att ”Guds namn är allt som uppenbaras om Hans väsen och egenskaper i Bibeln. Detta hädas i de allmänna skolorna när eleverna får lära sig evolutionsläran som vetenskaplig sanning” (s 313–314). Det irrationella i den fientlighet staten ofta utsatt kristna för lyfts fram i en kommentar till Upp 8:4: ”Sann kristendom har aldrig kommit med yttre makt och styrka och på det sättet utgjort något hot mot någon regim. ... Tvärtom har många av Jesu fiender fått erkänna att de kristna är de mest plikttrogna och ärliga samhällsmedborgarna. Varför ska man då förfölja kristna på olika sätt? Varför motarbetas kristen barn- och skolverksamhet i vårt land, när det inte är de kristna ungdomarna som polisen får problem med?” (s 218).

Till de mest omtvistade bibelställena hör början av Uppenbarelsebokens tjugonde kapitel. Syftar detta på ett jordiskt tusenårsrike som kommer att

upprättas före Kristi återkomst, eller ska verserna förstås på något annat sätt? Om detta avsnitt tolkas i enlighet med de principer som angetts i kommentarens inledning så visar det sig att också denna text är mycket trösterik, framförallt för kristna som är drabbade av förföljelse, och stämmer med övriga Bibelns undervisning samtidigt som det riktar blicken mot Kristus.

Något som gör texten extra omdiskuterad är att det är flera faktorer som tolkas olika. Om man först ser till sammanhanget så står det uttryckligen att det handlar om martyrernas själar som Johannes ser. ”Det var alltså inte uppståndna martyrer Johannes såg utan han såg martyrernas själar regera med Kristus i tusen år” (s 441). Som tidigare nämnts är den kedja som djävulen binds med Kristi blod och Guds ord. ”Endast det glada budskapet om Jesu försonande blod kan hindra djävulen från att störta människor i fördärvet” (s 438). När evangeliet förkunnas så förhindras alltså djävulens verksamhet, men när det tystnar så släpps han fri. En kristen är redan nu en del av ett ”konungligt prästerskap” (1 Pet 2:9) och ”regerar redan under sitt liv på jorden tillsammans med Kristus och styr världens utveckling genom sina böner. ... Den fysiska döden kan inte omintetgöra detta. Regerandet fortsätter efter döden. ... De avrättade kristna som Johannes såg (v 4) fortsatte efter sin fysiska död att regera med Kristus. Deras bödlar kunde inte beröva dem det verkliga livet som är gemenskap med Kristus. Detta var verkligen ett glädjebudskap att höra för de förföljda kristna i Mindre Asien som först mottog Uppenbarelseboken – liksom det är för varje kristen, särskilt under förföljelsetider” (s 443–444). Paulus, som själv enligt Eusebius blev halshuggen för sin förkunnelse, skriver på liknande sätt i Romarbrevet 8 om att inget kan skilja oss från Kristi kärlek. De tusen åren tolkas idealistiskt. Talet tusen är tio gånger tio gånger tio, alltså fullhetens tal i kubik, så att det rör sig om ”en *hel* tid, en verkligt heltäckande tid” (s 438). Den första uppståndelsen tolkas då inte som en fysisk uppståndelse, utan i linje med texter som Joh 5:25 som pånyttfödelsen. Vi läser ju också att den första uppståndelsen skyddar mot ”den andra döden”, det vill säga helvetet. ”Den första döden är den kroppsliga, som alla människor går igenom... Den andra döden förklaras i Upp 20:14 vara eldsjön, d.v.s. helvetet” (s 442–443). Att den som har del i den första uppståndelsen är salig och helig (Upp 20:6) är därför uppenbart. Från och med den nya födelsen så regerar en troende med Kristus, även om det kan se helt annorlunda ut i världens ögon, när kristna förföljs och avrättas.

En hel del invändningar mot denna utläggning av tusenårsriket bemöts också. Kan vi t ex säga att djävulen är bunden när han ju är verksam på jor-

den? Ja, vi läser ju i Judas brev om hur de fallna änglarna förvaras i mörker ”med eviga bojar” till domens dag (Jud v 6). Vi läser vidare om hur de goda änglarna alltid sägs vara i himlen (Matt 18:10), samtidigt som de kan vara verksamma på jorden. ”Himmel och helvete är inte sådana geografiska orter som vi kan peka ut på någon karta” (s 439).

De kritiska anmärkningar jag själv har när det gäller denna kommentar är få och av mindre betydelse. Några saker hade kunnat förklaras tydligare (t ex att Uppenbarelsboken inte alltid presenterar exakt samma händelseförlopp om och om igen, utan att det också kan handla om en överlappning där fokus förskjuts framåt i tiden; detta nämns inte i inledningen, men tillämpas i praktiken i kommentaren så att t ex relationen mellan de sju vredeskålarna och det föregående tolkas på detta sätt, s 366); vissa tolkningar som avvisas, avvisas mer försiktigt än jag personligen skulle avvisa dem; och man kan diskutera om ”kall” i sändebrevet till Laodicea verkligen syftar på aktiv motståndare till kristen tro istället för att ”varm” och ”kall” står som paralleller till ”rik” och ”fattig”. Inget av detta blir något verkligt problem, eftersom hela riktningen i boken är åt rätt håll. Så även om några detaljer kan diskuteras, blir slutresultatet en sund tolkning som är i harmoni med övriga Skriften.

Kommentaren innehåller också fem exkurser, bland annat om ”Tusenårsriket”, ”Antikrist” och om att ”De utkorade blir evigt saliga”.

Eftersom missbruk av Uppenbarelsboken är så vanligt, förtjänar det att bli påmind om att boken är skriven till kristna under förföljelsetider och vi kan fråga oss vad man i en sådan situation har mest nytta av: En tröstepok som visar sakernas verkliga tillstånd från Guds perspektiv, där läsaren ständigt förs tillbaka till Kristi seger, eller en bok full med koder över den sista tidens skeenden? För den som inte är övertygad om svaret så visar denna kommentar på ett klart sätt vilken uppbyggelse Uppenbarelsboken kan bli till om man läser den som en tröstepok.

Jag vill avsluta denna recension med ett citat som är kännetecknande för hela kommentaren: ”Den som tillhör Jesus äger alltid en storhet, en rikedom och en seger oavsett hur liten, svag och fattig han än ser ut i denna värld. Omvänt är det med alla som inte tillhör Jesus. De är i verkligheten ringa, svaga och förtappade även om det kan se helt annorlunda ut i denna värld. Uppenbarelsen vill visa hur allt och alla står i relation till Jesus Kristus. Den uppenbarar den andliga verkligheten om oss och var och en samt att denna verklighet är helt beroende av vårt förhållande till Jesus” (s 26).

Anders Nissen

Gåvoredovisning

Berta Söreke 50, Rolf Hans 50, Till Alvar Svensons minne: Aina och Gunnar 1 800, Onämnd 2 250, Ingegerd Öberg 150, Luth Imanuelsförsamlingen i Vännäs 1 000, Sverre Brandal 710 NOK, Christian och Johanna Ahlskog 80 EUR, Magnus Hansson 1 000, Mats Huselius 150, Clearon AB 250, Birger Kvilhaugsvik 28 EUR, Bjarte Edvardsen 200, Gösta Strandberg 350, Christian Malm 1 000, Björn Jürke 500, Ove & Anna-Lisa Bengtsson 200, Med anledning av Seth Erlandsson 75 år: Sara & Tim Bülow 200 USD, Med anledning av Peter Balldin 60 år: Per Balldin 1 000.

Stort tack för ert stöd! 2 Kor 9:7.

Jesajakurs i Ljungby

Den 31 oktober till 4 november

planeras en intensivkurs kring profeten Jesaja med doc. Seth Erlandsson. Kursen hålls på Biblicum i Ljungby och riktar sig till alla intresserade. Det är inte nödvändigt att kunna läsa bokens hebreiska grundtext. Som kursbok används föreläsarens kommentar Jesajas bokrulle (utgiven 2014, kan beställas från Biblicums webbutik).

Kursens syfte:

Bli väl förtrogen med profeten Jesaja och hans bokrulle

- Bokens historiska kontext
- Profetens uppdrag och budskap
- Bokens komposition och speciella kännetecken
- De messianska profetiorna i sitt sammanhang
- Bibelkritikens olyckliga sönderdelning av boken
- Exeges av utvalda avsnitt

Anmälan till seth.erlandsson@biblicum.se senast 10 oktober. Kontakta gärna Anna Karlsson (annaskuriosa@gmail.com) om du behöver hjälp med att finna övernattningsrum. Ett tips är Södra Ljunga Vandrarhem.

Vädjan om hjälp

- Vi vädjar till alla som förstår värdet av ett fritt bibelforskningscentrum för information och forskning att ekonomiskt stödja Stiftelsen Biblicum. Utan trogna understödjare kan Biblicum inte fullfölja sin viktiga uppgift.

För gåvor (och även för prenumerationer), använd vårt IBAN-konto: SE34 6000 0000 0003 0532 0718 (för betalningar utanför Sverige också BIC/SWIFT-koden HANDSESS.

I Sverige kan även fortsättningsvis vårt bankgiro 251-4701 användas. I Norge finns kontot DnB NOR 7877.08.15400 ännu en tid men kommer så småningom att avvecklas.

Glöm inte att ange vad betalningen gäller!

- Hjälp oss att sprida våra böcker och småskrifter! Inte minst studerande och lärare behöver en saklig information om Bibeln och bibelforskningen, som inte tar sin utgångspunkt i förlegade bibelkritiska teorier utan noggrant presenterar *biblisk tro och historiska fakta om Bibeln*.

- Hjälp oss också att få flera understödjare och prenumeranter på vår tidskrift!

Stiftelsen Biblicum

Besöksadress:

Hantverkaregatan 8 B, 341 36 Ljungby. Tel 0372/86303

Tidskriftens och bokförlagets expedition:

Biblicum, Hantverkaregatan 8 B, 341 36 Ljungby
Tel 070-3938127. E-mail: biblicum@biblicum.se

Kontakt i Norge:

Egil Edvardsen, Solåsvn. 20, 4330 Ålgård Tel 51617540.
E-mail: egil.edvardsen@luthersk-kirke.no

Biblicums hemsida: www.biblicum.se

Webbutik: forlag.biblicum.se